

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta
Toimintaterapian koulutusohjelma

Tiina Klar ja Maija Surkka

Työn merkitys kehitysvammaisen nuoren aikuisen elämässä

Opinnäytetyö 2016

Tiivistelmä

Tiina Klar & Maija Surkka

Työn merkitys kehitysvammaisen nuoren aikuisen elämässä, 48 sivua, 3 liitettä

Saimaan ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta

Toimintaterapian koulutusohjelma

Opinnäytetyö 2016

Ohjaaja: lehtori Tuula Hämäläinen, Saimaan ammattikorkeakoulu

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata kehitysvammaisten nuorten aikuisten yksilöllisiä näkemyksiä työn merkityksestä huomioiden myös vanhempien näkökulma. Tehtävänä oli kertoa, millaiset asiat työssä voivat muodostaa merkityksellisyuden kokemuksen kehitysvammaiselle nuorelle aikuiselle. Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Kehitysvammaliiton ja Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri Eksoten kanssa. Opinnäytetyö on osa Kehitysvammaliiton KIT (Kehitysvammaiset ihmiset töihin – Syrjäytymisestä osallisuuteen) -hanketta.

Teoreettisena viitekehyksenä opinnäytetyössä käytettiin toimintaterapian emeritusprofessori David L. Nelsonin kehittämää yksilösuuntautunutta toiminnan analyysimallia ja erityisesti sen merkitystä käsittelevää osaa. Taustateorianä hyödynnettiin myös kasvatustieteen tohtori ja työyhteisövalmentaja Eija Leiviskän näkemyksiä työn merkityksen lähteistä. Opinnäytetyötä varten haastateltiin kolme kehitysvammaista alle 35-vuotiasta nuorta aikuista ja yhtä jokaisen vanhemmista. Haastatelluista nuorista yksi osallistui työtoimintaan, yksi avotyötoimintaan ja yksi kävi tuetussa työssä. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluinä. Nuoria haastateltiin sekä yksilöllisesti heidän työpaikoillaan että yhdessä vanhemman kanssa.

Opinnäytetyön tulokset osoittavat, että työn merkitys kehitysvammaiselle nuorelle on henkilökohtainen kokemus. Yhdelle nuorista oli tärkeää esimerkiksi mahdollisuus käyttää työssä luovuutta, kun taas toiselle merkityksellisimpiä tekijöitä olivat hyvät työtoverit ja palkka. Kaikille nuorille työ oli tärkeä osa elämää ja he kokivat työn tuovan sisältöä ja rytmiä arkeen. Vanhempien näkökulma syvensi nuorten kuvauksia työn merkityksestä. Vanhemmat toivat esiin laajempaa kuvausta käsitellyistä teemoista. Opinnäytetyön tuloksia voivat omassa työssään hyödyntää kaikki kehitysvammaisten työllistymistä tukevat tahot, esimerkiksi työnantajat, työhönvalmentajat ja työpaikkaohjaajat.

Asiasanat: työ, kehitysvammaisuus, merkitys, vanhemmat

Abstract

Tiina Klar & Maija Surkka

The meaning of work in the life of the intellectually disabled young adults, 48 pages, 3 appendices

Saimaa University of Applied Sciences

Health Care and Social Services, Lappeenranta

Degree Programme in Occupational Therapy

Bachelor's Thesis 2016

Instructor: Senior Lecturer Tuula Hämäläinen, Saimaa University of Applied Sciences

The purpose of this study was to describe the individual views of the intellectually disabled young adults concerning the meaning of work and also taking into consideration the views of the young person's parents. The objective of the thesis was to tell what kind of things affect the meaning of work to the intellectually disabled young adults. The thesis was written in cooperation with The Finnish Association on Intellectual and Developmental Disabilities (FAIDD) and with South Karelia Social and Health Care District (Eksote). The work was part of FAIDD's research on disabled young people and the employee citizenship.

The theoretical framework consisted of Nelson's Model of Occupation and Eija Leiviskä's book on the meaning of work. The data for the thesis was collected by qualitative methods. The interviews were carried out as theme interviews. The themes of the interviews based on the Nelson's Model of Occupation and Eija Leiviskä's book. The theory consisted of the definition of intellectual disability, the history of work among the intellectually disabled in Finland and the different ways of how intellectually disabled can participate in working life in Finland. The collected data was analyzed using a theory based qualitative content analysis.

The results of the thesis were that the meaning of work for the intellectually disabled young adults is a personal experience for the individual. For example, for one of the participants it was important that he could use creativity in his work, when on the other hand, another participant found meaning in his good co-workers and salary. For all the participants work was an important and crucial part of their life. It brought good pace and meaning to their life. The views of the parents brought depth and broader views to the meaning of work in their child's life. The results of this thesis can be used by different professional working with intellectually disabled regarding their employment, for example employers.

Keywords: work, intellectually disabled, meaning, parents

Sisällys

1	Johdanto.....	5
2	Kehitysvammaliitto ja KIT-hanke.....	5
3	Kehitysvammaisuus ja työ	6
3.1	Kehitysvammaisuus.....	7
3.2	Kehitysvammaisten työnteon historiaa	8
3.3	Työmuodot.....	10
3.3.1	Työtoiminta.....	11
3.3.2	Avotyötoiminta.....	12
3.3.3	Tuettu työ	12
4	Työn merkitys	13
4.1	Merkityksen käsite Nelsonin mukaan.....	14
4.2	Työn merkityksellisyyden seitsemän lähdettä	15
5	Opinnäytetyön tarkoitus ja tehtävät.....	18
6	Opinnäytetyön toteutus.....	18
6.1	Aineiston keruu	19
6.2	Aineiston analysointi	21
6.3	Eettiset näkökohdat ja luotettavuus	23
7	Tulokset	25
7.1	Työn merkitys Jussille.....	26
7.2	Työn merkitys Siirille.....	32
7.3	Työn merkitys Rikulle.....	36
8	Pohdinta.....	39
8.1	Tulosten pohdintaa	40
8.2	Toteutuksen pohdintaa	43
8.3	Jatkotutkimusaiheet	45
	Kuviot.....	46
	Lähteet.....	47

Liitteet

- Liite 1 Haastattelujen teemat
- Liite 2 Saatekirje
- Liite 3 Suostumuslomake

1 Johdanto

Kehitysvammaisten ihmisten oikeuksiin liittyvät asiat ovat viime aikoina olleet paljon esillä. Yksi merkittävimmistä viimeaikaisista edistysaskelista on vuonna 2008 kansainvälisesti voimaan astunut YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, joka on 2000-luvun ensimmäinen kattava ihmisoikeussopimus (Suomen YK-liitto 2014). YK:n vammaissopimus astui voimaan Suomessa 10.6.2016 (Eduskunta 2016). Sopimuksen myötä myös asenteet kehitysvammaisten ihmisten työllistymistä kohtaan ovat muuttumassa myönteisemmiksi. Tämä näkyy esimerkiksi lisääntyneinä työllisyyden tukitoimenpiteinä, kuten työhönvalmennuksen kehittymisenä. Kuitenkin edelleen useat työkykyiset ja -haluiset kehitysvammaiset ovat vailla palkkatyötä. Yksilöllinen tukeminen on avainasemassa kehitysvammaisen ihmisen onnistuneessa palkkatyöhön hakeutumisen prosessissa. (Vesala, Klem & Ahlstén 2015, 4.)

Toimintaterapian yksi keskeinen ajatus on, että ihminen itse on oman elämänsä paras asiantuntija. Jokaisella ihmisellä on oikeus ja tarve tehdä itselleen merkityksellistä toimintaa. Merkityksen käsitettä on tutkinut esimerkiksi toimintaterapian uranuurtaja ja emeritusprofessori David L. Nelson. Nelsonin (1988) mukaan merkitys saa ihmisen toimimaan ja toiminnan merkitys riippuu ihmisen eri ominaisuuksista ja piirteistä.

Tässä opinnäytetyössämme kerromme, millaiset asiat työssä voivat muodostaa merkityksellisuuden kokemuksen kehitysvammaiselle nuorelle. Tietoa hankimme haastattelemalla sekä nuoria että toista heidän vanhemmistaan. Opinnäytetyömme tarkoituksena on kuvata kehitysvammaisten yksilöllisiä näkemyksiä ja perheiden näkökulmaa nuoren työnteosta ja sen merkityksestä. Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Kehitysvammaliiton kanssa ja se on osa Kehitysvammaiset ihmiset töihin – syrjäytymisestä osallisuuteen (KIT) -hanketta.

2 Kehitysvammaliitto ja KIT-hanke

Kehitysvammaliiton tehtävänä on edistää kehitysvammaisten ja muiden oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevien ihmisten tasa-arvoa ja osallistumista yhteiskuntaan. Liiton toimintaan kuuluvat muun muassa

tutkimus- ja kehittämistoiminta, materiaalin tuotanto, selkokiehisen tiedonvälityksen ja kulttuurin edistäminen sekä tiedotus- ja vaikuttamistoiminta. Kehitysvammaliitto on perustettu vuonna 1952 ja sen varsinaiset jäsenet ovat kuntia, kuntayhtymiä, seurakuntia, rekisteröityjä yhdistyksiä ja säätiöitä. Kannatusjäsenenä toimii yksityisiä ihmisiä. (Kehitysvammaliitto 2016a.)

Kehitysvammaliitto on käynnistänyt vuonna 2013 nelivuotisen Kehitysvammaiset ihmiset töihin - syrjäytymisestä osallisuuteen (KIT) -hankkeen, jonka päätavoitteena on ottaa käyttöön näyttöön perustuva työhönvalmennuksen toimintamalli. Mallin odotetaan edistävän työtoiminnassa olevien kehitysvammaisten työllistymistä palkkatyöhön. Hankkeeseen liittyvän tutkimuksen tavoitteena on muun muassa ollut tuottaa tietoa kehitysvammaisten ihmisten tämänhetkisestä työllisyys-tilanteesta ja luoda tarkempaa kuvaa siitä, millaisissa työpaikoissa avotyötoiminnassa ja tuetussa työssä ovat kehitysvammaiset työskentelevät sekä millaisia työtehtäviä he siellä tekevät. Tutkimuksella selvitetään palkkatyöhön työllistymistä edesauttavia ja toisaalta sitä estäviä tekijöitä. (Vesala ym. 2015, 5; Kehitysvammaliitto 2016b.)

3 Kehitysvammaisuus ja työ

Jo Suomen perustuslain (11.6.1999/731) 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan esimerkiksi vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Myös monet muut Suomea sitovat kansainväliset sopimukset sekä lainsäädäntö tukevat nykyisin vahvasti kehitysvammaisten henkilöiden tasavertaista kohtelua ja oikeuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimus, YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus, laki kehitysvammaisten erityishuollosta (kehitysvammalaki) ja laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (vammaispalvelulaki).

Kehitysvammalain (23.6.1977/519) tarkoituksena on edistää henkilön sopeutumista yhteiskuntaan ja taata tasa-arvoista asemaa yhteiskunnassa. Lain 2 §:n mukaan erityishuoltoon kuuluvia palveluita ovat muun muassa *työtoiminnan ja asumisen järjestäminen sekä muu vastaava yhteiskunnallista sopeutumista edis-*

tävä toiminta. Kehitysvammalaki uudistettiin keväällä 2016 ja lakimuutokset astuivat voimaan 10.6.2016. Muutoksia tarvittiin, jotta Suomen kansallinen lainsäädäntö ei olisi ristiriidassa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen kanssa ja sopimuksen ratifioiminen Suomessa tulisi mahdolliseksi. Muutosten pääasiallisina tavoitteina oli vahvistaa erityishuollossa olevan henkilön itsemääräämisoikeutta ja vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä. YK:n vammaissopimus ratifioitiin Suomessa samaan aikaan kehitysvammalain uudistusten kanssa. Kehitysvammalakia ja vammaispalvelulakia ollaan tätä kirjoitettaessa parhaillaan yhdistämässä.

YK:n vammaissopimukseen sisältyy muun muassa artikla, jonka tarkoituksena on edistää vammaisten henkilöiden oikeutta tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kanssa. Sen mukaisesti myös Suomi on sitoutunut toteuttamaan toimia, jotka esimerkiksi kieltävät syrjinnän vammaisuuden perusteella kaikissa työsuhdetta koskevissa asioissa, suojelevat vammaisten henkilöiden oikeuksia oikeudenmukaisiin ja suotuisiin työoloihin (muun muassa sama palkka samasta työstä), edistävät vammaisten henkilöiden työllistymistä julkiselle ja yksityiselle sektorille sekä varmistavat työpaikoilla tehtävät kohtuulliset mukautukset vammaisia henkilöitä varten. (Suomen YK-liitto 2014, 60 - 63.)

Tasavertaisessa mahdollisuudessa osallistua itselleen merkitykselliseen toimintaan on kyse toiminnallisesta oikeudenmukaisuudesta. Ihmisillä on erilaisia tarpeita ja halua toimia, jotta he pysyisivät terveinä, voisivat elää hyvää elämää ja kuulua osaksi perhettä ja yhteisöä. Toiminta voi tapahtua erilaisten kulttuuristen olosuhteiden ja yhteisöjen asettamissa rajoissa. (Stadnyk, Townsend & Wilcock 2011, 334 – 335.) Toiminnallisen oikeudenmukaisuuden vastakohtana voidaan nähdä toiminnallinen deprivatio. Se on tila, jossa ihmiseltä suljetaan pois mahdollisuus osallistua merkitykselliseen toimintaan ilman, että hän voi itse vaikuttaa asiaan. (Whiteford 2000, 201.)

3.1 Kehitysvammaisuus

Suomessa on arviolta noin 40 000 kehitysvammaista ihmistä (Vesala ym. 2015, 7). Kehitysvammaisuudella tarkoitetaan yleisesti vaikeutta oppia ja ymmärtää uusia asioita. Kehitysvammaisuuden aste vaihtelee henkilöstä riippuen. Yleisesti

ajatellaan, että kehitysvammaisuus ei ole sairaus, vaan yksi ihmisen monista ominaisuuksista. (Kehitysvammaliitto 2015.)

Kehitysvammalain (23.6.1977/519) määritelmän mukaan erityishuoltoa voidaan antaa henkilölle, *jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluja*. YK:n vammaissopimuksessa puolestaan määritellään vammaisiksi henkilöiksi *ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, jonka vuorovaikutus erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa*. Sopimuksen johdanto-osassa todetaan, että vammaisuus on kehittyvä käsite ja että vammaisten henkilöiden vuorovaikutuksessa kohtaamat esteet voivat olla asenteista tai ympäristöstä johtuvia (Suomen YK-liitto 2014, 14-15).

3.2 Kehitysvammaisten työnteon historiaa

Suomessa ennen 1800-luvun teollistumisen aikaa fyysisesti vammaiset ihmiset saattoivat pienissä, tiivistä yhteistyötä tekevissä kyläyhteisöissään toimia perinteisissä naisten töissä, kuten eläinten hoidossa. Taloudellinen riippumattomuus ei vielä ollut ajan ihanne, joten fyysisesti vammaisiinkaan ei kohdistunut työelämää koskevaa systemaattista marginalisointia. Teollistumisen alkaminen kuitenkin tarkoitti suuria yhteiskunnallisia muutoksia työssä. Työstä tuli hyödyke, jonka arvo määriteltiin suhteessa sen tuottamaan taloudelliseen hyötyyn. Kapitalismin nousun myötä työstä tuli kontrolloitua sekä sosiaalisen arvon ja aseman keskeinen määritelmä. Ihmiset myös siirtyivät työhön pois kotoaan, ja tehtaat vaativat täsmällisiä, tehokkaita ja fyysiseen työhön kykeneviä työntekijöitä. Normiksi muodostui terve mies ja tästä poikkeaminen tarkoitti palkkatyöstä pois putoamista. Nämä joustamattomat vaatimukset olivat kehitysvammaisille epäsuotuisia. (Vehmas 2005, 53-55.)

Vamman vaikeuttaessa työn tekemistä seurauksena oli usein köyhyys. Tämä johti puolestaan kehitysvammaisen syrjintään melkein jokaisella elämänalueella. (Nygård 1998, 75.) Työn uudelleen organisoituminen epäsi vammaisilta

mahdollisuuden osallistua työhön ja näin ollen heidän hengissä selviämisensä oli kiinni yhteiskunnan armeliaisuudesta (Vehmas 2005, 53-55).

1800-luvulla myös alkoi myös kehitysvammaisten laitostamisen kierre ja hoitaminen ensisijaisesti lääketieteen avulla. Aikaisemmin, kun kehitysvammaiset vielä tekivät pääosin kotona maataloustyötä, oli heidän hoitamisensa perheen sisällä ratkaistu yksityinen asia. Kehitysvammaisen pärjäsi yleisesti oman perheensä ja yhteisönsä sisällä. Teollistumisen myötä asenneilmapiiri yhteiskunnassa muuttui ja kehitysvammaisuudesta tuli häpeällistä ja leimaavaa. Perheet saattoivat jopa hylätä vammaisen lapsensa laitoksiin tai kadulle. (Vehmas 2005, 56.)

1800-luvulla perustettiin paljon laitoksia, joiden oli määrä tehdä kehitysvammaisista yhteiskuntakelpoisia. Laitokset saattoivat olla laitospouluja, sairaaloita tai vankiloita. Myöhemmin kuitenkin todettiin laitoshoidon kalleus sekä laitosverkostojen rakentamisen hitaus. Eliniän kestävän yhteiskunnasta eristämisen epäinhimillisuus tunnustettiin ja aloitettiin muiden vaihtoehtojen etsiminen. (Nygård 1998, 91.)

1800-luvun puolivälistä alkoi myös erityisopetuksen kehitys. Erillisiä kouluja kehitettiin erilaisista vammoista kärsiville (sokeille, kuuroille, kehitysvammaisille) tai normaalista poikkeavasti käyttäytyville lapsille. Heidän koettiin pärjäävän paremmin erillään muista lapsista. Erityisopetus painottui käytäntöön - sen tarkoituksena oli opettaa työelämän perustaidot tai jokin ammatti. Pyrkimys oli saada vammaisista tuottavia kansalaisia yhteiskuntaan ja normalisoida poikkeavat oppilaat. (Vehmas 2005, 62-65.)

Vammaisten työskentelyn tavallisessa työympäristössä nähtiin olevan perustekijä vammaisten integroitumisessa yhteiskuntaan. Työllistymistä pidetään yhtenä elämän peruspilarina yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Työttömyys on perinteisesti ollut suuri ongelma vammaisten ja varsinkin vammaisten naisten keskuudessa. Mikäli työtä on löytynyt, se on usein ollut vähäisiä taitoja vaativaa, huonosti palkattua hanttihommaa. Lisäksi vammaisille on toistuvasti maksettu heidän tekemästään työstä huonompaa palkkaa kuin muille. Suojatyöpaikoilla

työskentely on perinteisesti muodostunut kehitysvammaisten työskentelymuodoksi. Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana on yleistynyt tuettu työllistyminen, josta on saatu myönteisiä kokemuksia. Yleistyminen on kuitenkin ollut Suomessa hidasta lähinnä työnantajien vastustuksen vuoksi. (Vehmas 2005, 129-131.)

Vielä nykyisin vammaisen henkilön kyvyt ja vahvuudet jäävät työyhteisössä helposti vammaisuuden tuomien vajavaisuuksien ja haasteiden peittoon. Erilaisuuden monimuotoinen hyväksyminen, arvostaminen ja vammaisen mukaan ottamien työyhteisöissä luovat mahdollisuuksia työtehtävien yksilöllisille muokkauksille ja työnjaoille. (Hakala 2015, 107-108.) Vammaisten työntekijöiden näkeminen yksilöinä erilaisine mielenkiinnon kohteineen ja taitoineen olisikin suotuisaa sekä työntekijän että työnantajan kannalta. Toisaalta on hyvä huomata, että työn yksilölle tuoma merkitys on aina henkilökohtainen kokemus. Ulkopuolisen voi olla vaikeaa havaita, mitkä asiat työssä ja työtehtävissä synnyttävät merkityksiä kullekin työntekijälle. (Nelson 1988, 635.)

3.3 Työmuodot

Kehitysvammaiset nuoret ja aikuiset voivat osallistua työn tekemiseen useassa eri muodossa. Heistä monet osallistuvat työ- tai avotyötoimintaan, jotka ovat osalakisääteistä vammaispalvelua. Vain murto-osa kehitysvammaisista henkilöistä on palkkatyössä, jota järjestetään tuettuna työnä työhönvalmentajan avulla. (Hakala 2015, 108.) Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten on mahdollista ottaa osaa päivätoimintaan (THL 2015). Tässä työssä emme kuitenkaan käsittele päivätoimintaa yhtenä työmuotona.

Tuettu työ on työmuodoista ainoa, jossa kehitysvammaisen henkilö saa työstään palkkaa ja jossa hän on työsuhteessa (Varanka & Saarinen 2012, 45-48). Kehitysvammaisista henkilöistä nykyistä huomattavasti suurempi osa voisi työllistyä tuettuun palkkatyöhön, jos heille annettaisiin siihen mahdollisuus. Tällä hetkellä Suomessa työtoiminnassa ja avotyössä toimivista kehitysvammaisista potentiaalisia palkkatyöhön kykeneviä henkilöitä on arviolta 3 000. (Hakala 2015, 108; Vesala ym. 2015, 5.)

Kehitysvammaisten työhön ja työntekemiseen oleellisena osana kuuluu työkyvyttömyyseläkkeen ja työstä saatujen tulojen yhdistäminen. Kelan työkyvyttömyyseläkkeen suuruus yksinasuvalle on 634,30e kuukaudessa (Kela 2015). Tämän työkyvyttömyyseläkkeen päälle henkilö voi ansaita bruttotuloja enintään 746,57 euroa kuukaudessa menettämättä eläkettään. Jos tulot ovat yli tämän, voi eläkkeen jättää lepäämään vähintään kolmeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi vuodeksi. Tämän ajan henkilö voi saada Kelan ylimmän vammaistuen suuruista tukea, jos hän sai eläkettä saavan hoitotukea ennen kuin jätti eläkkeensä lepäämään. Kun enintään kahden vuoden lepäämisaika tulee täyteen, täytyy henkilön päättää luopuuko hän eläkkeestään vai ottaako sen takaisin maksuun. Työtulot vaikuttavat myös eläkkeensaajan eläkkeiden verotukseen sekä asumistukeen. (Vesala ym. 2015, 14.)

Työkyvyttömyyseläkkeen ja palkkatulojen yhdistäminen aiheuttaa kannustinloukun. Tämä johtuu työkyvyttömyyseläkkeen kertaleikkaamisesta 746,57 euron kuukausitulojen rajan kohdalla. Palkkatyötä tekevällä kehitysvammaisella henkilöllä on kaksi vaihtoehtoa: joko työllistyä vain tuloajan alittavalla kuukausipalkalla tai ansaita yli 1700 euroa kuukaudessa, jotta työskentely olisi kannattavaa. Useille kehitysvammaisille harppaus työhön, josta saa yli 1 700e/kk, on heidän työkykynsä rajoissa liian vaativaa. (Vesala ym. 2015, 14.)

3.3.1 Työtoiminta

Kehitysvammaisille nuorille ja aikuisille on tarjolla työtoimintaa, mitä järjestetään sosiaalihuoltoa koskevan yleislain (710/1982) tai kehitysvammaisten erityishuoltoa koskevan erillislain (519/1977) perusteella. Työtoiminta on toimintaa, jonka tarkoituksena on ylläpitää ja edistää toimintakykyä. Työtoimintaan osallistuu Suomessa noin 6 000 henkilöä (Vesala ym. 2015, 5, 10-11). Työtoimintaa järjestetään kuntien, kuntayhtymien, säätiöiden ja yksityisten toimijoiden ylläpitämissä työ- ja toimintakeskuksissa. Työtehtävinä ovat yleensä tekstiili- ja puutyöt sekä alihankintana tehdyt pakkaus- ja kokoonpanotyöt yrityksille. Työtoiminnasta maksetaan työosuusrahaa, joka on 0-12 euroa päivässä. Keskimäärin työosuusmäärä on 5 euroa. (Vernerinen 2014a.)

Työtoimintaan osallistuva ei ole työsuhteessa palvelun tuottajaan tai palvelun järjestäjään. Työkeskuksissa tai avotoissa tällä hetkellä työskentelevistä runsaalla 30 %:lla olisi arvioiden mukaan mahdollisuus työllistyä palkkatyöhön. Tämä tarkoittaa lähes 3 000:a potentiaalista työntekijää koko maassa. (Vesala ym. 2015, 5, 11.)

3.3.2 Avotyötoiminta

Avotyötoiminta on työtoimintaa, joka tapahtuu avoimien työmarkkinoiden työpaikoilla. Avotyötoiminnassa toimii Suomessa arviolta 2 300 henkilöä. (Vesala ym. 2015, 5.) Avotyötoimintaa on järjestetty esimerkiksi kaupan, päiväkotien sekä kiinteistöhuollon avustaviin työtehtäviin. Avotyötoiminnasta maksetaan työosuusrahaa samalla tavalla kuin työtoiminnasta. (Vernerin 2014b.)

Avotyötoiminta on alun perin kehitetty 1990-luvulla ja sen tarkoitus on ollut integroida kehitysvammaisia palkkatyöhön sekä rikkoa erillisyyttä suhteessa työntekemisen paikkaan. Valitettavasti monelle kehitysvammaiselle avotyöpaikasta on tullut pysyvä ratkaisu, minkä takia avotyötä ei nykyisin enää nähdä alkuperäistä tarkoitustaan täyttävänä toimintana. (Varanka & Saarinen 2012, 4-9; Kairi, Nummelin & Teittinen 2012, 7.) Erillisyyden rikkominen on osoittautunut vaikeaksi. Pitkät perinteet ja asenteet kehitysvammaisia kohtaan ovat juurtuneet syväälle. Perinteitä vahvistaa muun muassa työnantajien tottumus saada kehitysvammaisista ilmaista työvoimaa ja eteneminen tuettuun työhön voi tästä syystä vaikeutua. (Kairi ym. 2010, 7, 33.) Lisäksi avotyössä, kuten työtoiminnassakin, käyvä työntekijä on huoltosuhteessa. Tämä tarkoittaa sitä, että hänellä ei ole työsuhteeseen liittyviä etuuksia, kuten työsopimusta ja työeläkettä. (Vesala ym. 2015, 13.)

3.3.3 Tuettu työ

Tuettu työ on erityistä tukea tarvitseville henkilöille suunnattua työllistymistä avoimille työmarkkinoille tarvittavin tukitoimin. Keskeinen tukea antava ammattilainen on työhönvalmentaja. Työhönvalmentaja on henkilö, joka on linkki kehitysvammaisen työntekijän ja työnantajan välillä rekrytointiin liittyvissä asioissa. Työhönvalmentaja myös auttaa työntekijää työtehtävien omaksumisessa niiden eri vaiheissa. (Varanka & Saarinen 2012, 56–57.)

Palkkatyöhön osallistuminen nähdään kriittisenä osana yhteiskunnallista osallistumista. Työhön kohdistetaan paljon normatiivisia odotuksia ja kun nämä eivät täyty, normeja täyttämätöntä ihmistä usein paheksutaan tai hänet koetaan ongelmaksi. (Hakala 2015, 107.) Palkkatyö ja siihen osallistuminen ovat osallisuuden ja taloudellisen itsenäisyyden tärkeitä kulmakiviä. Tuettu työ on työmuodoista ainoa, jossa kehitysvammainen henkilö saa työstään palkkaa ja jossa hän on työsuhteessa. Tällaiseen työsuhteeseen sisältyy muun muassa työsopimus, työterveydenhuolto, vuosilomaoikeus ja työeläke. Muut työmuodot ovat sosiaalihuollon alaisia palveluja, joihin nämä etuudet eivät kuulu. (Varanka & Saarinen 2012, 45–48.) Kehitysvammaliiton selvityksen mukaan Suomessa on tällä hetkellä arviolta noin 400 - 500 kehitysvammaista henkilöä työsopimussuhteisessa työssä (Vesala ym. 2015, 5).

4 Työn merkitys

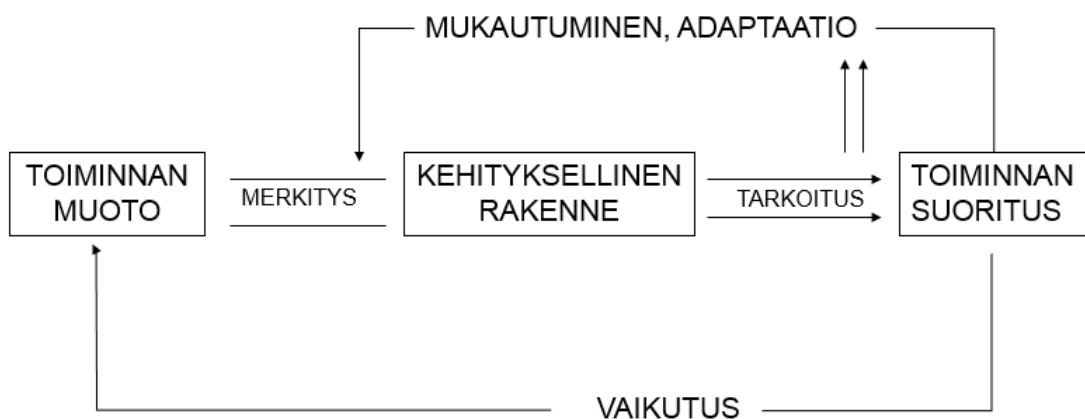
Työelämässä toimiminen on keskeistä ihmisen hyvinvoinnille, sillä työ tuo elämään mielekkyyttä ja merkityksellisyyttä sekä tarjoaa toimeentulon (Erkisson 2008, 73). Suomalaisten elämässä palkkatyön merkitys on edelleen keskeinen, vaikka muitakin arvoja on noussut mukaan. Yksilöitä luokitellaan yhä erilaisiin sosioekonomisiin asemiin työstä saatavien tulojen mukaan. Työn merkitys on monille välineellinen – työllä hankitaan elanto ja elätetään lapset. Kuitenkin työelämän tutkijoiden mukaan työllä on jo pitkään ollut ihmisille myös monia muita merkityksiä, esimerkiksi itsensä toteuttaminen, ammattitaidon kehittäminen tai työyhteisöön sitoutuminen. Työ voi merkitä myös mielekästä tekemistä tai vaikkapa uusien elämysten ja kokemusten hankkimista palkatta vapaaehtoistyötä tekeillä. (Erkisson 2008, 53 – 54.)

Suurin osa kehitysvammaisista henkilöistä ei pääse kovin korkealle yhteiskunnan sosioekonomisissa asemissa tai työelämän hierarkioissa. Heidän tekemänsä työ on usein huonosti palkattua avustavaa työtä. Vain harva kehitysvammainen työskentelee päätoimisesti palkallisessa työssä, vaikka moni olisi halukas ja kykenevä tekemään palkkatyötä tuetusti. (Erkisson 2008, 73 - 74.) Kehitysvammaiselle, kuten kenelle tahansa muulle työntekijälle, työn merkitys voi löytyä elannon

hankkimisen lisäksi myös esimerkiksi mielekkääksi koetusta tekemisestä, päivän rytmittymisestä tai omasta ammatillisesta osaamisesta.

4.1 Merkityksen käsite Nelsonin mukaan

Toimintaterapian uranuurtaja ja professori David L. Nelson on uransa aikana keskittynyt määrittelemään termiä occupation (suomennettuna toiminta) toimintaterapiassa. Termiä toiminta määritellessään hän on myös kehittänyt ihmisen toimintaa pilkkovan ja analysoivan yksilösuuntautuneen toiminnan analyysin. Nelson on luonut analyysin määritelläkseen toimintaterapian termistöä yksiselitteiseksi sekä selvittääkseen, mitä toiminta on ja mistä kaikesta toiminta muodostuu. Toiminnan Nelson määrittelee toiminnan muodon ja toiminnan suorittamisen väliseksi vuorovaikutukseksi (Kuvio 1). (Nelson 1988, 633; Hautala, Hämäläinen, Mäkelä & Rusi-Pyykkönen 2013, 152-153.)

Kuvio 1. Toiminnan dynamiikka (Nelson 1988, 637)

Toiminnan muoto on käsitteenä laaja ja moniulotteinen. Sillä tarkoitetaan sellaisia ominaisuuksia toiminnassa, jotka ovat toimijasta itsestään ulkoisia ja hänestä riippumattomia. Nelsonin (1988) mukaan toiminnan muotoon liittyy fyysisiä ja sosiokulttuurillisia ominaisuuksia. Fyysiset ominaisuudet ovat näkyviä, objektiivisesti havaittavissa olevia asioita toiminnassa. Sellaisia ovat esimerkiksi materiaalit, fyysinen ympäristö ja ajallinen ulottuvuus missä toiminta tapahtuu sekä muut ihmiset. Sosiokulttuurillisia ominaisuuksia puolestaan ovat kulttuurisesti sidonnaiset, jo olemassa olevat säännöt ja määritelmät toiminnalle. Sosiokulttuurillisia

ominaisuuksia on monella eri tasolla sekä universaalisti että paikallisesti. Esimerkiksi tietyissä maassa vallitseva kulttuuri ja käsitykset tai perheen sisäiset omat tavat määrittävät toiminnan muotoa. Nelsonin mukaan toiminnan suorittamista eli itse tekemistä voidaan ymmärtää vain toiminnan muodon ympäristöllisessä kontekstissa. (Nelson 1988, 633 - 634.)

Toiminnan suorituksen Nelson määrittelee varsinaisen toiminnan tekemiseksi, useimmiten näkyväksi suoritukseksi. Toiminnan suoritus voi olla myös piilotettua ajatustoimintaa, esimerkiksi tekijän ratkaistessa päättelytehtävää. Tämä suoritus tapahtuu toiminnan muodon kontekstissa. Suorituksen osatekijöinä voivat olla esimerkiksi imuroinnissa käsivarsien ojentaminen, polvien taivutus, tavaroiden liikkuttaminen pois edestä ja niin edelleen. (Nelson 1988, 634.)

Toiminnan merkityksen Nelson määrittelee ihmisen yksilölliseksi tulkintaprosessiksi toiminnan muodosta. Tämä tulkinta riippuu ihmisen kehityksellisestä rakenteesta, eli ihmisen eri piirteistä ja ominaisuuksista. Näihin lukeutuvat ihmisen sensoriset, motoriset, hahmotukselliset, kognitiiviset ja emotionaaliset ominaisuudet. Myös taidot, asenteet, uskomukset, muistot ja muut ihmisen henkilökohtaiset piirteet kuuluvat kehitykselliseen rakenteeseen. Merkitys käsittää aistien kautta vastaanotetun tiedon ja sen tulkinnan sekä symbolisesti että tunneperäisesti. Tästä esimerkkinä voi olla juuri työn merkitys. Symbolisesti työ voi merkitä toimijalle itsenäisyyttä. Tunneperäisesti se voi merkitä voimaa ja vapautta tekijälleen. Toiminnan muodon merkitys ihmiselle voi myötäillä tai olla myötäilemättä sosiokulttuurillisia normeja. Merkitys on aktiivinen rakenne toimijassa itsessään, ei passiivinen reagointi tilanteeseen. Merkityksellisyyden kokemukset liittyvät myös ihmisen henkilökohtaiseen historiaan, joka on syntynyt aikaisemmasta toiminnasta. (Nelson 1988, 635; Hautala ym. 2013, 152- 161.)

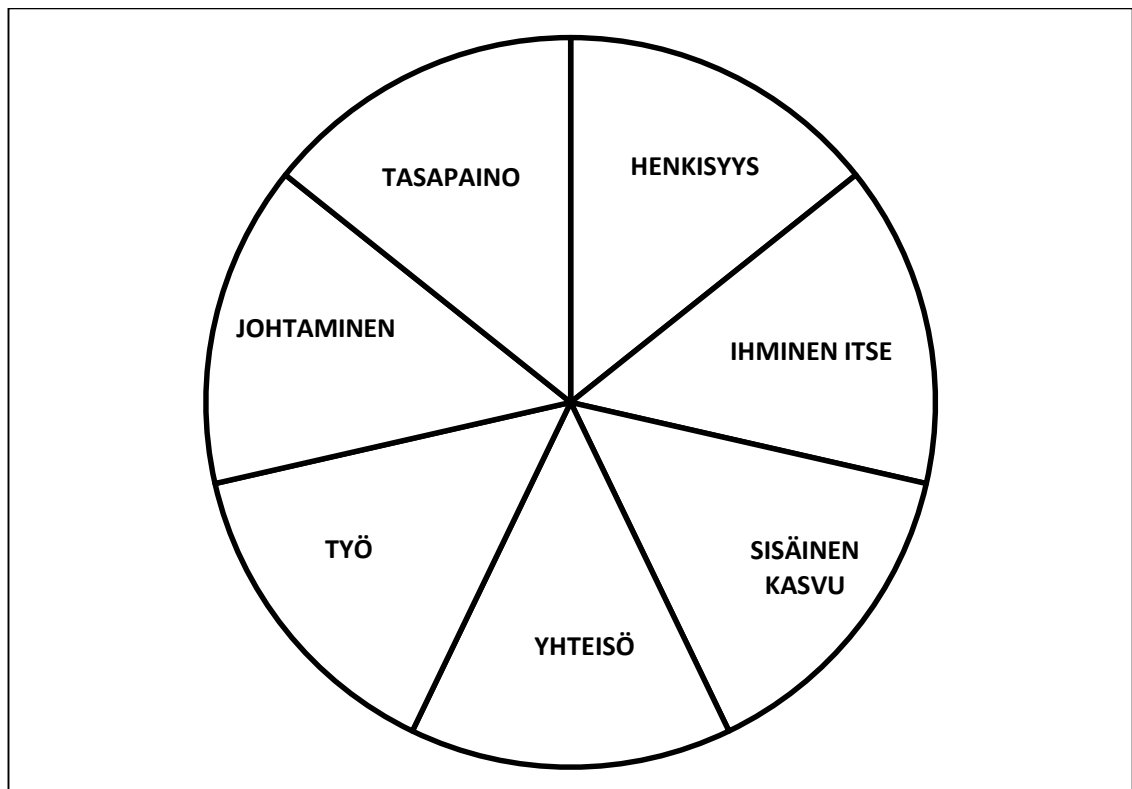
4.2 Työn merkityksellisyyden seitsemän lähdettä

Kasvatustieteen tohtori ja työyhteisövalmentaja Eija Leiviskä on tarkastellut ihmisen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä työelämässä teoksessaan *Työ täynnä elämää - työn merkityksellisyyden seitsemän lähdettä*. Leiviskä on siteerannut Seligmania (2008), jonka mukaan merkityksellisyyttä voidaan verrata mukavaan, hyvään ja mielekkääseen elämään. Se, miten ihminen löytää

merkityksen työlleen, vaikuttaa hänen kokemukseensa työstään ja työyhteisöstään sekä hänen suoriutumiseensa työstä. (Leiviskä 2011, 14.)

Työn merkityksellisyyttä voi Leiviskän näkemyksen mukaan tarkastella suhteessa henkilökohtaisiin seikkoihin, esimerkiksi itsetuntoon ja ihmissuhteisiin, tai suhteessa itsen ulkopuolisiin asioihin, kuten työhön liittyviin olosuhteisiin. Merkityksellisyyden kokemus liittyy ihmisen elämän aikana muovautuvaan tarkoitukseen sekä siihen, miten arvokkaana ja tärkeänä ihminen pitää tekemäänsä työtä. (Leiviskä 2011, 16 – 17.)

Leiviskä on jäsentänyt työn merkityksen muodostavat tekijät seitsemään eri osa-alueeseen, joita hän nimittää työn merkityksellisyyden seitsemäksi lähteeksi (Kuvio 2). Näitä ovat ihminen itse, sisäinen kasvu, yhteisö, työ, johtaminen, tasapaino ja henkisyys. Merkitys tulisi kuitenkin Leiviskän mukaan ymmärtää kokonaisvaltaisesti siten, että kaikkia osa-alueita tarkastellaan rinnakkain. Mikään osa-alue ei siis yksin muodosta merkitystä työssä. (Leiviskä 2011, 23 – 26.)

Kuvio 2. Työn merkityksellisyyden lähteet (Leiviskä 2011, 24)

Ihminen itse kuvaa Leiviskän teoriassa sitä, miten itsetuntemus ja ihmisen kasvu omaksi itsekseen sekä mahdollisuudet toteuttaa itseään ovat merkityksellisiä. Siihen liittyvät oleellisesti myös esimerkiksi motivaatio, itseluottamus ja tavoitteiden asettaminen. (Leiviskä 2011, 46 – 47.)

Sisäinen kasvu tapahtuu jatkuvan oppimisen kautta, mitä seuraa työn kokeminen merkityksellisenä. Kun ihminen pyrkii kehittymään ja uskoo mahdollisuuksiinsa, hän kykenee kokemaan merkityksellisyyttä työssä. (Leiviskä 2011, 63.)

Yhteisöllä Leiviskä tarkoittaa työyhteisöä ja siellä muodostuvia sosiaalisia suhteita. Työn mielekkyys ja merkitys voivat muodostua työkavereista ja työpaikalla vallitsevasta ilmapiiristä. (Leiviskä 2011, 90.)

Henkisyys puolestaan merkitsee tarkoituksen etsimistä ja merkityksien löytämistä työstä ja työyhteisöstä. Siihen sisältyy ihmisyyden arvostaminen ja syvemmän yhteyden luominen omaan työhön ja muihin ihmisiin. (Leiviskä 2011, 29.)

Tasapainolla Leiviskä viittaa elämän kokonaisvaltaiseen tasapainoon, jonka saavuttamalla ihminen voi myös olla tyytyväinen työhönsä. Se taas vaikuttaa motivaatioon, tuottavuuteen ja niin edelleen. Nykyisin erityisesti nuorten keskeisenä tavoitteena työssä on itsensä toteuttamisen mahdollisuus. Työ ja muu elämä integroituvat näin toisiinsa. (Leiviskä 2011, 151.)

Työ merkitsee Leiviskän mukaan monia asioita, kuten työn tekemistä, haastavuutta, luovuutta, oppimista, itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia, itsenäisyyttä ja voimaantumisen mahdollisuutta. Jotta työ voisi tuntua merkitykselliseltä, tulee ihmisellä olla mahdollisuus hyödyntää omia kykyjään ja oppia uutta työssään sekä kyky ja mahdollisuus luoda ja nähdä kokonaisuuksia. (Leiviskä 2011, 115, 119.)

Johtaminen tarkoittaa Leiviskän teoriassa esimiesten ja muun johdon työelämässä harjoittamaa johtamista. Johtamisella on olennainen merkitys työntekijöiden motivaatioon ja työyhteisön ilmapiiriin sekä sitä kautta työstä saatavaan merkityksellisyyden kokemukseen. (Leiviskä 2011, 132.)

5 Opinnäytetyön tarkoitus ja tehtävät

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata kehitysvammaisten nuorten aikuisten yksilöllisiä näkemyksiä työn merkityksestä huomioiden myös vanhempien näkökulma.

Tehtävänä oli kertoa, millaiset asiat työssä voivat muodostaa merkityksellisyyden kokemuksen kehitysvammaiselle nuorelle aikuiselle.

6 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyö toteutettiin laadullisella eli kvalitatiivisella otteella. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on ihminen, hänen elämänsä ja siihen liittyvät merkitykset. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisesti yleistettävään tietoon, kuten määrällisessä tutkimuksessa. (Kylmä & Juvakka 2012, 16.)

Molempia opinnäytetyön tekijöitä kiinnosti kehitysvammaisuus ja heidän oikeutensa osallistua yhteiskuntaan. Tutkittuamme aihetta tarkemmin havaitsimme, että kehitysvammaisten työllistyminen oli ajankohtainen, paljon esillä oleva aihe. Tutustuimme kehitysvammaliiton parhaillaan käynnissä olevaan KIT-hankkeeseen ja otimme yhteyttä siihen osallistuviin tutkijoihin Hannu Vesalaan ja Simo Klemiin. Pääsimme mukaan hankkeeseen ja päädyimme yhteisesti siihen, että työn yksilöllisen merkityksen kuvaaminen voisi olla mielenkiintoinen näkökulma. Kävimme vielä kehitysvammaliitossa suunnittelupalaverissa keskustelemassa omasta osuudestamme hankkeessa. Saimme suuntaviivoja siihen, keitä tiedonantajat voisivat olla, ja miten haastattelut kannattaisi toteuttaa. Kehitysvammaliitolta saimme myös ehdotuksen käsitellä vanhempien näkökulmaa työssämme.

Eksoten vammaispalveluista työvalmentaja Sari Liukkonen toimi yhteyshenkilönä opinnäytetyön tekijöiden ja tiedonantajien välillä. Yhteyshenkilön kautta saimme hankittua tiedonantajat työhömme. Tapaamisissamme saimme lisäksi ohjausta kehitysvammaisuuden tuoman erityisyyden huomioimiseen haastatteluissa.

6.1 Aineiston keruu

Opinnäytetyömme aineistonhankintamenetelmänä käytettiin teemahaastattelua. Teemahaastattelu on keskustelua, jonka tarkoitus on ennalta päätetty. Etukäteen valitut teemat sitovat aineiston tutkimusongelmaan. Teemahaastattelun etuna on, että aineisto kertyy aidosti haastateltavien kokemuksista käsin. (Tilastokeskus 2015.) Mitä enemmän haastattelussa on väljyyttä, sitä aktiivisempi haastattelijan tulee olla tilanteessa (Kylmä & Juvakka 2012, 76 - 79).

Haastattelujen teemat (Liite 1) muotoilimme David L. Nelsonin toiminnan analyysimallin ja Eija Leiviskän määrittelemien työn merkityksellisyyden seitsemän lähteen pohjalta. Halusimme käyttää taustateorianä Nelsonin yleistä määritelmää toiminnasta ja siihen liittyvästä merkityksestä, mutta toisaalta ottaa huomioon näkemyksiä merkityksen syntyisestä nimenomaan työelämässä. Nelsonin teoria toi työhömmme toimintaterapian näkökulman ja Leiviskän näkemykset auttoivat muodostamaan työelämään tarkemmin sopivat teemat. Havaitimme, että teorioissa on paljon samoja elementtejä, vaikka termistöissä onkin eroja.

Teemojen muotoutumiseen vaikutti myös kohderyhmänä olevien nuorten työntekijöiden kehitysvammaisuus. Mahdollisia merkityksiä oli pohdittava monipuolisesti ja kuitenkin riittävän konkreettisesti. Teimme teorian perusteella oletuksia siitä, millaiset asiat saattaisivat nousta esille puhuttaessa työn merkityksestä juuri kehitysvammaiselle nuorelle ja hänen perheelleen. Keskustelimme mahdollisista haastatteluissa esille nousevista kysymyksistä myös kehitysvammaliiton tutkijoiden kanssa. Teemoja syntyi lopulta yhteensä seitsemän:

1. työntekijä
2. työn tekeminen
3. itseluottamus ja itsenäisyys
4. sosiaaliset suhteet
5. työhönvalmentaja, esimies ja omaan työhön vaikuttamisen mahdollisuus
6. arjen ja työn tasapaino
7. työn mielekkyys ja motivaatio

Haastattelujen tueksi laadimme tarkennuksia teemojen sisällöistä. Tarkennukset toimivat muistilistana haastatteluissa. Teemojen tarkennukset on esitetty Liitteessä 1.

Tiedonantajiksi valittiin kolme alle 35-vuotiasta kehitysvammaista nuorta ja toinen nuoren vanhemmista, yhteensä siis kuusi henkilöä. Valitsimme tiedonantajiksi nuoria henkilöitä, sillä heillä olettavasti on mahdollisuuksia tai pyrkimyksiä siirtyä työssään eteenpäin haastavampiin tehtäviin. Tämän ajattelimme tuovan mahdollisesti lisää merkityksiä työhön. Lisäksi halusimme kuvata työn merkitystä myös vanhempien näkökulmasta. Kehitysvammaisten ja erityisesti nuorten elämässä oletimme vanhempien vaikutuksen olevan varsin vahvan. Kaikkien nuorten vanhemmista haastateltavaksi valikoitui äiti. Nuoret valittiin eri työmuodoista: työtoiminnasta, avotyöstä ja tuetusta työstä. Oletuksenamme oli, että valitsemalla eri työmuodoissa mukana olevia kehitysvammaisia tiedonantajiksi saisimme mahdollisimman monipuolisia näkemyksiä työn merkityksestä.

Päädyimme siihen, että opinnäytetyömme kannalta meidän ei ole oleellista tietää tiedonantajiemme kehitysvammaisuuden astetta. Tieto olisi saattanut vaarantaa joidenkin tiedonantajien anonymiteetin ja toisaalta emme uskoneet kehitysvammaisuuden asteella olevan erityisen suurta vaikutusta tiedonantajien kokemaan työn merkitykseen. Kuitenkin tiedonantajien valinnassa kriteerinämme oli, että tiedonantajien tuli olla puheella kommunikoivia ja ymmärrykseltään sen tasoisia, että vastavuoroinen kommunikointi opinnäytetyömme aiheesta olisi mahdollista.

Yhteyshenkilömme valikoi asiakkaidensa joukosta kriteereihimme sopivat henkilöt, joille hän ehdotti opinnäytetyöhön osallistumista. Suullisen suostumuksen annettuaan nuoret saivat selkokiehisen saatekirjeen (Liite 2) ja suostumuslomakkeen (Liite 3), joissa kerrottiin opinnäytetyön sisällöstä ja tarkoituksesta. Nuori toimitti nämä lomakkeet vanhemmilleen. Yhteyshenkilö oli yhteydessä nuorten työnantajiin ja kertoi heille tulevasta haastattelusta. Saatekirje ja suostumuslomake käytiin tiedonantajien kanssa läpi ennen haastattelua ja tiedonantajat allekirjoittivat suostumuslomakkeet.

Toteutimme haastattelut marras- ja joulukuun 2015 aikana. Molemmat opinnäytetyön tekijät osallistuivat kaikkiin haastatteluihin. Aineisto tallennettiin tekemällä

muistiinpanoja, äänittämällä ja videoimalla. Ennen haastatteluja päätimme aina, kumpi toimii päähaastattelijana ja kumpi kirjurina. Näin tiedonantajien oli helppompaa puhua yhdelle ihmiselle, ja kirjuri pystyi keskittymään muistiinpanojen kirjoittamiseen ja tarkentavien kysymysten tekemiseen.

Haastattelut tehtiin sekä nuoren yksilöhaastatteluna hänen työpaikallaan että nuoren ja vanhemman yhteishaastatteluna nuoren toivomassa paikassa. Ensimmäinen haastattelu oli yksilöhaastattelu. Halusimme kuulla nuoren näkemyksiä hänen aidossa työympäristössään, sillä uskoimme työympäristön tuovan mieleen työhön liittyviä merkityksiä erityisen hyvin. Ennen varsinaista haastattelutilannetta pyysimme nuoria esittelemään meille työpaikkaansa ja työtehtäviään. Tavoitteenamme oli auttaa nuorta virittäytymään tulevaan haastatteluun ja saada itsellemme konkreettista näkemystä nuoren tekemästä työstä ja työpaikasta.

Yhteishaastattelut tapahtuivat nuoren kotona, vanhemman kotona tai nuoren työpaikalla. Yhteishaastattelu valittiin aineistonkeruumenetelmäksi, koska oletimme, että nuoren ja vanhemman vuorovaikutus syventäisi nuoren kuvausta hänen kokemastaan työn merkityksestä. Olimme myös kiinnostuneita siitä, millaisia merkityksiä nuoren ja vanhemman vuorovaikutuksessa mahdollisesti syntyy.

6.2 Aineiston analysointi

Aineiston analysointi tehtiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä käyttäen. Sisällönanalyysissä litteroitu aineisto puretaan osiin ja luokitellaan haastatteluteemojen mukaan. Tämän jälkeen aineisto tiivistetään kokonaisuudeksi, joka vastaa tutkimuksen tarkoitukseen ja tehtäviin. (Kylmä & Juvakka 2012, 113.) Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä teoria toimii apuna analyysin tekemisessä, mutta ei johda sitä suoraan (Tuomi & Sarajärvi 2013, 96).

Aineiston keruu ja analysointi tapahtuivat osittain limittäin. Kävimme haastattelut ja muistiinpanot yhdessä läpi aina jokaisen haastattelukerran jälkeen. Keskustelimme haastatteluissa esiin nousseista teemoista ja työn merkityksestä tiedonantajille. Mietimme yksilöhaastattelujen jälkeen, mitkä teemat herättivät vähemmän keskustelua ja mitkä enemmän. Pohdimme, mihin teemoihin liittyen kaipasimme lisää tietoa tai tarkennusta. Näitä teemoja nostimme esiin uudestaan yhteishaastattelussa.

Kaikkien haastattelujen jälkeen litteroimme äänitetyt haastattelut. Litteroinnin yhteydessä katsoimme haastattelut myös videolta ja kirjasimme ylös tärkeitä tunnetiloja ja eleitä. Litteroidusta aineistosta värjäsimme teemojemme mukaisesti oleelliset lausumat, jonka jälkeen pelkistimme ne.

Esimerkki pelkistyksestä:

Haastattelija: *Ja sitte sie myöski sanoit et se o ollu ihan lottovoitto tuo työpaikka siulle et...*

Riku: *Joo*

Haastattelija: *Tuleeko siulle siitä vielä ajatuksia mielee? Minkälaine lottovoitto se on?*

Riku: *No, en, ei tarvii tuota, kotona olla päivät pitkät...(liikuttuneesti)*

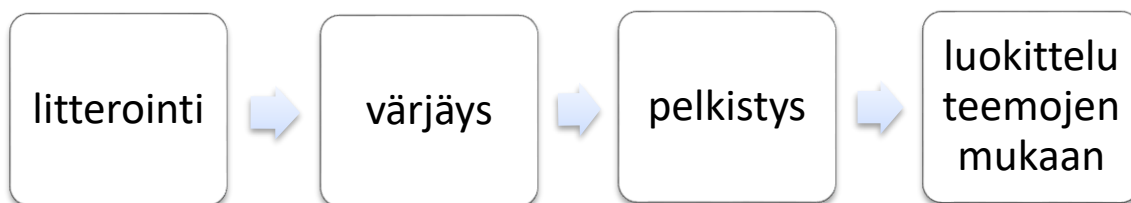
Haastattelija: *Mmm*

Riku: *Et on jotai tekemistä (liikuttuneesti)*

Pelkistus: Työpaikka on ollut minulle kuin lottovoitto. Ei tarvitse olla kotona päivät pitkät ja on tekemistä. (Riku)

Esimerkki on poiminta tuettua työtä tekevän tiedonantajan ja hänen äitinsä yhteishaastattelusta. Esimerkissä haastattelija ottaa uudelleen esille ensimmäisessä yksilöhaastattelussa nousseen aiheen, josta hän haluaa saada lisää tietoa. Tiedonantaja puhuu siitä, miten työ tuo sisältöä hänen arkeensa. Hän liikuttuu puhuessaan, mistä voidaan päätellä, että asia on hänelle hyvin tärkeä. Haastateltava myös vertaa työpaikkaa lottovoittoon, mikä kertoo työpaikan vahvasta merkityksestä tiedonantajalle.

Pelkistettyämme kaikki oleelliset lausumat, jaottelimme pelkistykset teemojen mukaan. Esimerkiksi yllä oleva pelkistus sijoitettiin arjen ja työn tasapaino -teeman alle. Teemaan liittyivät työn sopiva määrä ja työn vaikutus arjen rytmittymiseen. Esimerkissä tiedonantaja puhuu työn vaikutuksesta hänen arkensa rytmiin ja päivien sisältöön. Aineisto jakautui varsin hyvin laatimiemme teemojen mukaan. Aineiston analysoinnin vaiheet on esitetty Kuviossa 3.

Kuvio 3. Aineiston analysoinnin vaiheet

Käsittelimme jokaisen tiedonantajan aineiston erikseen, sillä tavoitteenamme oli kuvata työn yksilöllistä merkitystä tiedonantajille. Jokaisen tiedonantajan molempien haastattelujen pohjalta kirjoitettiin yksi yhtenäinen kuvaus.

6.3 Eettiset näkökohdat ja luotettavuus

Ihmisoikeuksien voidaan katsoa muodostavan ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen eettisen perustan. Tiedonhankintamenetelmiin ja tutkittavien suojaa koskeviin normeihin tulee laadullisessa tutkimuksessa kiinnittää erityistä huomiota. Osallistujille on selvitettävä tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit niin, että he pystyvät ne ymmärtämään. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 131.)

Emme missään vaiheessa opinnäytetyöprosessia käsitelleet tiedonantajien potilasasiakirjoja tai yhteystietoja. Ennen ensimmäistä haastattelua tiesimme tiedonantajasta vain hänen työpaikkansa ja etunimensä. Ensimmäisen, nuoren työpaikalla tapahtuvan haastattelun ajasta ja paikasta nuori sopi yhteyshenkilömme kanssa. Toisen haastattelun paikan ja ajan sovimme ensimmäisellä haastattelukerralla yhdessä nuoren kanssa nuoren toiveen mukaan. Tiedonantajilla oli oikeus keskeyttää mukanaolonsa milloin tahansa opinnäytetyöprosessin aikana.

Kehitysvammaisten ihmisten ollessa tiedonantajina opinnäytetyössämme kiinnitimme erityistä huomiota siihen, että kommunikoimme edellä mainitut asiat heille ymmärrettävästi. Käytimme selkeää kieltä ja yksinkertaistimme käsitteitä mahdollisimman paljon. Ennen haastattelujen alkua varasimme aikaa keskustelulle tiedonantajien kanssa haastattelujen ja opinnäytetyöprosessin kulusta ja sisällöstä. Tiedonantajille kerrottiin, ettei heidän ei ole pakko vastata mihinkään kysymyseen, mihin he eivät halua vastata.

Haastateltavilta saatu aineisto tulee tuhota, kun sen käyttötarkoitus on saavutettu. Jos aineistoa käytetään jatkotutkimuksiin, on se mainittava erikseen suostumuslomakkeessa. (Kylmä & Juvakka 2012, 141.) Meidän keräämäämme nimeä aineistoa saatetaan käyttää Kehitysvammaliiton myöhempiin tutkimuksiin ja tästä kerrottiin tiedonantajille suostumuslomakkeessa (Liite 3). Kerätyt tiedot käsiteltiin luottamuksellisesti ja niitä käytettiin ainoastaan ennalta sovittuun tarkoitukseen. Tuhosimme itsellämme olevan aineiston työn valmistumisen jälkeen.

Vääristelemättömyys on tärkeä osa hyvää tutkimusta. Tutkimuksen tulokset eivät saa olla riippuvaisia sen tekijästä. Tämä on varsinkin huomioitava haastattelussa, joissa kysymykset on esitettävä johdattelematta vastaajia. (Heikkilä 2010, 31.) Opinnäytetyömme haastattelut tehtiin luottamuksellisesti ja tiedonantajien yksilöllisiä näkemyksiä kunnioittaen. Haastattelujen runkona käytimme ennalta valitsemiamme teemoja, mutta haastattelijoina pyrimme olemaan johdattelematta vastaajia tai tuomatta esiin omia mielipiteitämme. Aineisto jaettiin kahden tekijän kesken litterointia ja pelkistämistä varten. Luotettavuutta vahvistimme pelkistämällä ja teemoittelemalla aluksi saman kymmenen sivun tekstin. Tällä varmistimme, että teemme samoja ratkaisuja pelkistämässä ja pelkistysten teoittelussa.

Haastatteluilla kerätyt tiedot järjestimme opinnäytetyöhön siten, että osallistujat eivät ole tunnistettavissa. Opinnäytetyön tekijöinä olimme vastuussa siitä, että osallistujat säilyvät nimettöminä. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 131.) Tehdessämme tutkimusta Etelä-Karjalan alueella, missä työelämään ja erityisesti tuettuun työhön osallistuvia kehitysvammaisia on verrattain vähän, kiinnitimme erityistä huomiota tiedonantajien anonymiteetin säilymiseen. Kaikkien tiedonantajien nimet, iät, työskentelypaikat ja asuinkaupungit ynnä muut anonymiteetin vaarantavat tiedot muutettiin litteroinnin yhteydessä. Myöskään työtehtäviä ei kuvattu tarkasti silloin, kun se olisi vaarantanut tiedonantajan anonymiteetin.

Uskottavuus laadullisessa tarkoittaa tutkimuksen ja sen tulosten uskottavuutta. Tämä uskottavuus pitää osoittaa tutkimuksessa. Tähän pyritään muun muassa käymällä keskustelua tutkimuksesta ja sen prosessista toisten vastaavaa aihetta tutkivien henkilöiden kanssa. Opinnäytetyömme uskottavuutta on vahvistanut,

että olemme keskustelleet aiheesta toistemme sekä kehitysvammaliiton tutkijoiden kanssa. Olemme myös työskennelleet aiheen parissa pitkään, mikä lisää uskottavuutta. Olemme pohtineet laajasti tekemiämme valintoja koko opinnäytetyöprosessin ajan. Työssämme on käytetty myös triangulaatiota keräämällä tietoa sekä nuorilta että heidän vanhemmiltaan. Triangulaatiolla tarkoitetaan, että tutkittava asiaa hahmotetaan eri näkökulmista, kuitenkin pitäen tutkittava ilmiö koko ajan samana (Kylmä & Juvakka 2012, 128 - 129).

Vahvistettavuus laadullisessa tutkimuksessa liittyy koko tutkimusprosessin huolelliseen kirjaamiseen. Kirjaaminen tulee tehdä niin, että toinen tutkija pystyy pääpiirteissään seuraamaan prosessin kulkua. (Kylmä & Juvakka 2012, 129.) Koko opinnäytetyön ajan olemme pitäneet kirjaa, mitä olemme tekemässä ja milloin. Olemme työn ajan myös kirjanneet omia pohdintojamme ylös ja keskustelleet niistä yhdessä.

Reflektiivisyys laadullisessa työssä on tutkijan tietoisuutta omista lähtökohdistaan työn tekijänä. Sen vaikutusta koko työhön on tarkasteltava kriittisesti prosessin aikana. (Kylmä & Juvakka 2012, 129.) Omina lähtökohtinamme oli kiinnostuksemme kehitysvammaisten kanssa tehtävään työhön ja heidän oikeuksiinsa. Olemme molemmat vahvasti sillä kannalla, että jokaisella vammaisella tulisi olla oikeus ja mahdollisuus tehdä oikeaa palkkatyötä. Tämä on mahdollisesti voinut sävyttää tulosten tulkintaa.

Siirrettävyys tarkoittaa tutkimustiedon niin tarkkaa kuvailua, että toisella tutkijalla olisi mahdollisuus siirtää tutkimuksen tulokset vastaaviin tilanteisiin. Tutkijan on annettava riittävän kattavaa kuvailua tutkimusympäristöstä ja tutkimuksen tiedonantajista. (Kylmä & Juvakka 2012, 129.) Opinnäytetyössä olemme mahdollisimman kattavasti kuvailleet tiedonantajiamme anonymiteettisuojaan rajoissa. Työpaikkoja ja työtehtäviä olemme kuvanneet myös mahdollisimman tarkasti.

7 Tulokset

Päädyimme esittämään opinnäytetyömme tulokset jokaisen tiedonantajan kohdalla erillisenä kuvauksena. Aineistoissa korostui työn merkityksen subjektiivinen

kokemus, joten tulosten esittäminen tässä muodossa tuntui luontevalta valinnalta. Jokainen työn merkityksen kuvaus kertoo yksilöllisestä työn merkityksestä nuorille itselleen, tuoden esiin myös vanhemman näkökulman. Tiedonantajien lainaukset kuvauksissa ovat selkeyden vuoksi pelkistetyssä muodossa.

7.1 Työn merkitys Jussille

<p>Jussi</p> <p>Alle 35-vuotias</p> <p>Työtoiminnassa, tehtäviin kuuluu käsitöitä, postin jakamista ja mediapajatoimintaa</p> <p>Koulutukseltaan kokki</p> <p>Asuu yhdessä kihlattunsa kanssa kerrostalossa</p> <p>Ensimmäinen haastattelu toteutui työpaikalla ja yhteishaastattelu Jussin vanhempien luona</p>

Jussi on peruskoulun jälkeen opiskellut kokiksi. Kokin töitä hän ei ole kuitenkaan päivääkään tehnyt. Nykyisessä työpaikassaan Jussin päätehtävänä ovat käsityöt. Hänen työtehtäviinsä kuuluvat myös sisäisen postin jakaminen sekä mediapajatoiminta. Jussi tekee töitä viitenä päivänä viikossa, keskimäärin seitsemän tuntia päivässä.

Jussi valitsi aikoinaan ravintola-alan hätäisesti. Jussi kertoo, että jos hänellä olisi tuolloin ollut aikaa miettiä rauhassa, hän olisi valinnut alakseen autopuolen. Jussi huomasi jo toisena opiskeluvuotena, ettei kokkilinja tuntunut omalta. Vaihtamista ei tullut kuitenkaan kysytyä, ja hän kävi sisukkaasti koulun loppuun.

Kokiksi valmistumisen jälkeen Jussi oli vuoden kotona työttömänä. Lopulta toimeettomuus kävi liian raskaaksi. Työnteon merkitys päivän rytmittäjänä konkretisoitui Jussille.

On tullut koettua sekin, kun ei käy töissä. Silloin tuli vain yöt valvottua ja päivät nukuttua. Siinä vaiheessa, kun heräsin siihen, että sisko tulee kahdelta päivällä kotiin koulusta. Silloin tajusin, että tällaisen touhun on loputtava. Pitää sitä päivisin jotain tehdä.

Työttömyysvuoden jälkeen Jussi lähti tekemään palkkatöitä. Töihin kuului muun muassa kuormalavojen lajittelua. Tätä työtä Jussi teki yhteensä yhdeksän vuotta. Äiti kertoo työn olleen fyysisesti melko rankkaa Jussille. Lavatyössä Jussille sattui onnettomuus, missä hän loukkasi jalkansa. Jalka kuitenkin parani, ja Jussi pystyi jatkamaan töitä. Muutamia vuosia myöhemmin Jussi kuitenkin löi uudestaan polvensa vapaa-ajallaan. Tämän seurauksena jo aikaisemmin kipeänä ollut polvi tärähti niin pahasti, ettei Jussi päässyt enää seuraavana päivänä liikkumaan. Useamman lääkärikäynnin jälkeen viikon liikkumattomana olleen Jussin jalka saatiin kuntoon, mutta lavatöitä Jussi ei enää jatkanut.

Sillä että jalkani meni, oli vaikutusta työelämään. Olisin ehkä vielä töissä lavahommissa, ellei jalkani olisi mennyt. Ajattelin kuitenkin jo, kun jalka oli kunnossa, että lavahommat voisi lopettaa. Sitäkin oli ihan hauska kokeilla, mutta kuntoni ei oikein kestänyt.

Lavatöissä Jussi oli työsuhhteessa ja sai palkkaa. Hän kertoo silloin olleen enemmän ylimääräistä rahaa käytettävänä. Nyt Jussi ei kuitenkaan koe, että palkattomuus vaikuttaisi hänen elämäänsä. Hän kertoo pärjänneensä hyvin - kertakaan eivät ole laskut jääneet maksamatta.

Jussi on ehtinyt tekemään monenlaisia erilaisia työtehtäviä nykyisessä työtoimintapaikassaan. Hän olisi alun perin halunnut hakea puupuolelle töihin, mutta jalan kipeytymisen takia tämä ei onnistunut. Jussilla olisi ollut haastattelu juuri samana päivänä, kun hänen jalkansa kipeytyi. Hän sai kuitenkin paikan toiselta puolelta samaa työtoimintapaikkaa.

Ensimmäisenä työnään Jussi oli tekemässä naulakoita. Tätä tehtyään jonkin aikaa Jussi kuitenkin koki, ettei töitä aina ollut riittävästi ja työ oli kovin yksipuolista. Tämän jälkeen Jussi siirtyi pakkauspuolelle, missä työtehtäviin kuului muun muassa pakkaamista, tarrojen laittamista ja laatikoiden kantamista. Työhön kuului paljon seisomista ja kuumana paahtavan pakkauskoneen edessä työskentely oli

Jussin mukaan kesäpäivinä tuskallisen kuumaa. Jussi kertoo pakkauspuolen työn tuntuneen pidemmän päälle raskaalta.

Aikaisemmin pakkauspuolella oli sen verran raskasta, ettei töiden jälkeen jaksanut tehdä muuta kuin mennä nukkumaan. Nyt käsityöpuolella olleessa jaksaa kotonona tehdä kotitöitäkin. Käsityöpuolella voi hieman välillä huilata.

Jussilla on kuitenkin mahdollisuus vaikuttaa työpaikallaan omiin työtehtäviinsä ja hän pystyi vaihtamaan toiseen työhön pakkauspuolelta. Käsityöpuolella Jussi kertoo tekevänsä omaksi kokemaansa työtä.

Tämmönen käsitöiden tekeminen on rennompaa kuin fyysinen työ. Pystyy ajattelemaan ja pitämään hengähdystaukoja.

Käsityöpuolella Jussi viihtyy hyvin. Jussi suunnittelee itse töitä sekä tekee tilaustöitä suoraan asiakkaille. Hän kertoo pitävänsä molemmista. Asiakkaille tehdyissä tilaustöissä Jussi sanoo olevan parasta, että hän tietää niiden menevän suoraan asiakkaalle. Käsityöpuolella Jussi on saanut työhönsä myös haastetta. Ohjaaja on ehdottanut Jussille vaikeamman tasoisia käsitöitä, joita Jussi voisi ruveta tekemään. Jussi kertoo ottavansa tällaiset haasteet vastaan, kunhan häntä vähän rohkaistaan.

Käsitöissä Jussi on asettanut itselleen tavoitteita. Hän on laskenut jokaisen tekemänsä työn ja on päässyt ensimmäiseen tavoitteeseensa saada valmiiksi sata kappaletta tekemäänsä suuritöistä tuotetta. Ennen eläkkeelle pääsyä Jussi on asettanut itselleen tavoitteeksi päästä kahteensataan. Luovuuden Jussi kertoo olevan tärkeä osa työtänsä.

Käsityöpuolen työssäni on parasta, kun saan itse suunnitella värit ja missä järjestyksessä ne laitan. Tykkään suunnittelusta. Se on minun vahvuuteni.

Käsitöiden lisäksi Jussi on osana työpaikkansa mediapajaa. Mediapajassa yhteiset asiat päätetään virallisissa palavereissa, joihin osallistujat saavat itse tuoda käsiteltäviä aiheita. Palavereissa jaetaan puheenjohtajan ja sihteerin roolit, joissa toimimista kaikki saavat harjoitella. Jussia pyydetään usein olemaan puheenjohtaja. Jopa niin usein, että Jussin on itse pitänyt asiasta mainita. Jussi on sitä mieltä, että pitää muidenkin harjoitella johtajan roolia. Hän kertoo kuitenkin, että

luottamuksen saaminen on tuntunut mukavalta ja välillä haastavaltakin. Media-pajassa parhaaksi Jussi kokee vaikutusmahdollisuudet.

Parasta mediapajassa on se, kun saa omia ajatuksia esille ja voi vaikuttaa siihen mitä tekee.

Uutena työtehtävänä Jussilla on sisäisen postin jakaminen muutamana päivänä viikossa. Jussia pyydettiin työhön, kun edellinen tekijä jäi työstä pois. Aluksi Jussi kertoi häntä jännittäneen, mitä työstä tulee, kun ensimmäisen kerran viikon perehdytyksen jälkeen piti lähteä yksin jakamaan postia. Nyt työ sujuu jo osana rutiinia.

Työpäiviä Jussilla on tällä hetkellä viitenä päivänä viikossa. Äiti kertoo, että työpaikassa aloittaessaan Jussi olisi halunnut tehdä töitä vain kaksi päivää viikossa. Äiti kuitenkin patisti Jussia tekemään pidempää päivää. Nyt Jussi kertoo työmäärän tuntuvan sopivalta. Perjantaisin Jussi pääsee aikaisemmin, jotta ehtisi hoitamaan arkiaskareet. Vapaa-ajallaan Jussi pitää lenkkeilyä ja viikonloppuisin Jussi käy usein vanhempiensa luona kyläilemässä ja pelaamassa isänsä kanssa videopelejä. Aamulla töihin Jussin saa tulemaan itse työn tekeminen. Jussi kertoo aina viikonloppuisin tylsistyvänsä. Jussi kokee arkensa olevan hyvässä suhteessa töiden määrään.

Työ ja arki ovat nyt hyvässä tasapainossa. Nyt jaksaa paremmin tehdä kotona, kuin silloin kun olin pakkauspuolella.

Luonteeltaan Jussi kuvaa itseään itsepäiseksi, päättäväiseksi ja pitkäpinnaiseksi. Jussi kuvaa itseään myös luovaksi ja nopeaksi oppijaksi. Parasta hän kertoo työssään olevan suunnittelun ja värien päättämisen omissa töissään. Jussi sanoo käsitöitä tehdessään pääsevänsä purkamaan energiaa luovaan toimintaan. Jussi on suunnitellut töissä valtavan kokoisen pohjapiirustuksen virkistysalueesta. Ajatus lähti ohjaajan ehdotuksesta rakentaa pieni puutarha työpaikan läheiselle pelolalle. Tästä innostuneena Jussi on piirtänyt usean metrin pituisen suunnitelman erilaisine virkistysmahdollisuuksineen pahville. Työpaikalla työkaveritkin ovat päässeet mukaan suunnitteluun. Jussi ja osa työkavereista ovat aikeissa mennä esittelemään suunnitelmaansa kaupunginjohtajalle. Jussi toteaa, että pitää olla rohkeutta edes kokeilla.

Pitää olla rohkeutta mennä kysymään, onnistuisiko projekti. Ei kukaan tule meiltä kyselemään haluammeko puutarhaa vai emme. Kaikkea pitää uskaltaa kysyä.

Äiti kuvailee Jussia liian kiltiksi ja sanoo, että Jussin on vaikea sanoa ei. Äidin mukaan Jussi toimii ajoittain liikaa kihlattunsa sanomisien mukaan. Äidin mielestä Jussi ja hänen kihlattunsa ovat kuitenkin molemmat hyviä tyyppejä. Äidin mukaan Jussi on luonteeltaan sellainen, että homma kuin homma otetaan vastaan ja se tehdään kunnolla. Äiti kuvaa Jussia itsenäiseksi.

*Jussi elää kihlattunsa kanssa omaa elämäänsä ja saavat hoitaa itse omat asi-
ansa. Enää niitä ei tarvitse meidän hoitaa.*

Työpaikallaan Jussi on konkareiden joukossa. Hän opastaa muita työntekijöitä ajoittain eri tehtävissä, joita on itse aikaisemmin tehnyt. Ajoittain ohjaajien ollessa päivän poikkeuksellisesti poissa Jussia saatetaan pyytää katsomaan, että työt sujuvat. Tällainen apuohjaajana oleminen on tuntunut Jussista hyvältä.

Työkavereitaan Jussi pitää pääasiassa mukavina, vaikka he välillä ärsyttävätkin. Huonoina päivinä hän saattaa ärähtää työkavereille, vaikka hän ei sillä mitään tarkoittaisikaan. Kaikki riidat työpaikalla on saatu aina sovittua. Aikaisemmin kou-
lumaailmassa Jussilla on ollut kokemusta kiusatuksi tulemisesta, mutta nykyisellä työpaikallaan hän ei ole törmännyt sellaiseen lainkaan. Työn ulkopuolella Jussi näkee harvemmin työkavereitaan, mutta he ovat joskus käyneet yhdessä ui-
massa. Jussi kertoo työkavereiden merkityksestä, että he ovat yksi syistä, miksi hän tulee aamulla töihin. Muuten Jussi kertoo hänellä olevan laajan ystäväpiirin. Jussi työskentelee samassa työpaikassa kuin kihlattunsa. Töitä he tekevät eri puolilla työpaikkaa, mutta käyvät välillä tapaamassa toisiaan ja yhdessä kahvilla.

Työpaikan ohjaajia Jussi kuvailee mukaviksi. Heiltä saa tarvittaessa neuvoa ja ohjeita. Jussi kertoo myös voivansa puhua luottamuksellisesti omista asioista oh-
jaajien kanssa. Äiti kertoo, että Jussin työpaikalle on helppo mennä vierailemaan ja siellä käydessä tulee aina hyvä mieli. Viimeksi työntekijät olivat olleet oikein mukavia ja esitelleet nuorten tekemiä töitä. Jussin mukaan äiti saisi useamminkin käydä työpaikalla vierailemassa. Äiti kertoo Jussin työkavereiden olevan hyvin

välittämiä. Äiti kertoo innokkaasti, kuinka mukava hänestä on seurata mediapa-
jassa tehtäviä tuotoksia. Sekä Jussi että äiti vaikuttavat ylpeiltä Jussin osaami-
sesta.

Jussin äiti kertoo poikansa olleen lapsesta asti kova menemään, eikä häntä pal-
jon kotona näkynyt. Jussi oli sosiaalinen ja leikki paljon siskojensa ja naapurin
tyttöjen kanssa. Omakotitalossa asuessaan Jussi oli kova tekemään töitä isänsä
kanssa. Äidin mukaan Jussi olisikin pulassa, jos tekemistä ei olisi tarpeeksi. Äiti
kertoo työnteon olevan perheelle tärkeää.

Meidän perheessä työhön on suhtauduttu elämän ehtona.

Tulevaisuudessa Jussilla ei ole aikomuksia vaihtaa työpaikkaa. Tämä on hänen
loppuelämänsä työpaikka, eikä hän halua muualle. Hän on tähän työhön tottunut,
sillä hän on tehnyt sitä jo yksitoista vuotta. Jussi kertoo, että häntä on koetettu
saada muihin töihin, mutta hänen intonsa ei enää riitä vaihtamiseen. Nykyinen
työ tuntuu omalta. Jussi toteaa, että jos hän kaipaa vaihtelua työpaikan sisällä,
hän voi vaihtaa työtehtäviä. Äiti on ehdottanut, että Jussi lähtisi edes muutamaksi
päiväksi palkkatöihin, jotta saisi lisäansioita. Jussi ei ole ajatukselle lämmennyt.
Äiti kertoo, ettei Jussi ole pahemmin valitellut, että ei pärjäisi rahallisesti. Äiti kui-
tenkin ajattelee, että nykyisestä työstä korvaus voisi olla korkeampi. Hän muiste-
lee aikaa, kun Jussi oli vielä palkkatyössä. Silloin rahat riittivät nykyistä parem-
min.

*Silloin kun Jussi oli palkkatöissä, tunti että rahat riittivät muuhunkin kuin vain las-
kujen maksamiseen ja ruokaan. Nyt tuntuu, että kun laskut on maksettu, ei hä-
nelle jää mitään jäljelle. Toki nyt kun asuvat kihlattunsa kanssa yhdessä, menevät
kaikki laskut puoliksi.*

Jussi itse kokee olevansa tyytyväinen saamaansa korvaukseen työstä. Hänelle
on tarjottu palkallista työpaikkaa aikaisemmin, josta hän kieltäytyi. Palkka oli liian
suuri ja Jussi eläke olisi mennyt karenssiin.

7.2 Työn merkitys Siirille

<p>Siiri</p> <p>Alle 25-vuotias</p> <p>Avotyötoiminnassa, tehtäviin kuuluu siistimistä</p> <p>Koulutukseltaan kodinhuoltaja</p> <p>Asuu yksin kerrostaloasunnossa</p> <p>Perheeseen kuuluu äiti, isä ja veli</p> <p>Molemmat haastattelut toteutuivat Siirin työpaikalla</p>

Siiri on nuori nainen, joka on peruskoulun jälkeen ehtinyt opiskelemaan erityisammattiopistossa ja kansanopistossa. Alun perin Siiri haki kouluun käsityöpuolelle, mutta hänet hyväksyttiin lopulta kodinhuoltajalinjalle. Asiat vain menivät jotenkin niin, eikä Siiri huomannut ottaa koko asiaa kotona edes puheeksi. Nykyisin Siirillä on kodinhuoltajan ammattitutkinto ja hän tekee koulutustaan vastaavia tehtäviä avotyötoiminnassa. Työnkuvaan kuuluu erilaisia siistimistehtäviä, esimerkiksi pöytien pyyhkimistä, wc-tilojen puhtaanapitoa ja lattioiden luuttuamista. Siiri työskentelee neljänä päivänä viikossa, keskimäärin viisi tuntia päivässä.

Siirin mielestä hänen työmääränsä on sopiva, niin että aikaa jää myös vapaa-ajan viettoon. Vapaa-ajallaan Siiri esimerkiksi käy kerhossa. Työtovereitaan Siiri kuvailee mukaviksi, mutta hän ei tapaa heitä työajan ulkopuolella. Äiti toivoisi, että Siirillä olisi kavereita, jotka voisivat kyläillä Siirin luona.

Opiskeluaikoinaan Siiri asui viikot asuntolassa kaukana kotikaupungistaan. Nykyisin hänellä on oma asunto lyhyen ajomatkan päässä vanhempien kodista. Siiri asuu yksin, mikä hieman mietityttää äitiä. Jos Siiri ei vastaa puheluihin, äiti huolestuu. Siiriä äidin huolenpito ja erityisesti puhelinsoitot varhain aamulla harmittavat. Joskus äiti soittaa töihin.

Äiti soitti ruokatauon aikana ja menin syömisen jälkeen tyhjään huoneeseen juttelemaan. Asiana oli, että leivottaisiinko viikonloppuna pipareita. Lähetä ensi kerralla vaikka tekstiviesti.

Äidin puheissa korostuu hänen huolensa tyttären arjen taitojen hallinnasta. Siirin ruuanlaittotaidot eivät äidin mielestä ole erityisen hyvät. Sen vuoksi hän pitää tärkeänä, että töissä Siiri saa lämpimän ruuan.

Mielestäni on ongelma, kun Siiri ei ihan vielä osaa ruoanlaittoasioita. Minusta tässä (työpaikassa) on hyvä, kun saa aamulla puuron ja syömistä päivällä. Tilistä otetaan joka tapauksessa kaksi euroa, kävi syömässä tai ei, joten syömässä on hyvä käydä.

Siiri on nuoresta iästään huolimatta ehtinyt kartuttaa paljon työkokemusta koulutukseen kuuluneiden työharjoittelujen ja erilaisen työtoiminnan muodossa. Työt ovat sujuneet Siiriltä aina hyvin. Äiti korostaa, että palkattomat työharjoittelut ovat olleet kokeiluja, joita ei varsinaiseksi työksi voida laskea.

Ennen siirtymistä työpaikka A:han Siiri oli ainakin kolmena kesänä työtoimintakeskuksessa kuukauden kerrallaan. Eihän sitä voi sanoa työksi, sehän on vain sellaista kokeilua ja kutomista. Siiri ei oikein itse tainnut tykätä siitä. Paremmiin pärjällevät on ilmeisesti laitettu toisenlaisiin töihin.

Koulujen loputtua Siiri ehti olemaan yhden kesän kotona ennen ensimmäisen työpaikan löytymistä. Työvalmentajan kanssa keskusteltuaan hän pääsi tuolloin avotyötoimintaan tekemään siistimiseen ja kodinhoitoon liittyviä tehtäviä. Siirin mielestä oli hienoa, että työpaikka löytyi niin nopeasti. Paikkaa täytyi sittemmin vaihtaa, kun työpaikalla alkoi remontti.

Kouluaikoina osa Siirin työharjoittelupaikoista hankittiin äidin tuttujen kautta. Tällä hetkellä äiti tukeutuu työvalmentajaan ja luottaa tämän etsivän työpaikat. Äiti miettii, että hänellä ei oikeastaan ole Siirin työpaikkoihin mitään vaikutusmahdollisuuksia. Siiri hoitaa itsenäisesti työhönsä liittyvät asiat yhteistyössä työvalmentajan ja ohjaajien kanssa. Heitä Siiri ja äiti kuvailevat mukaviksi. Äidin ei ole tarvinnut puuttua Siirin työasioihin, mikä hymyilyttää Siiriä.

Voi olla, että olisit liian huolissasi.

Äidin odotukset Siirin työllistymisen suhteen eivät kuitenkaan aina ole olleet kovin korkealla. Siirin kehitysvammaisuuden vuoksi työpaikan löytyminen ei ole ollut itsestäänselvyys. Muiden kehitysvammaisten kohtaaminen on kuitenkin antanut perspektiiviä.

Aika pitkään ajattelin, että Siiri tulee varmaan olemaan kotona. Sitä olettaa, kun ei tiedä, miten asiat tulevat menemään. Mutta kun olen nähnyt vaikeammin sairaita ihmisiä, olen huomannut, että se (Siirin kehitysvammaisuus) ei ole niin iso asia.

Siiri kuvailee itseään työntekijänä rauhalliseksi. Myös äidin mielestä Siiri on rauhallinen ja mukautuvainenkin luonne, joka *sulattaa muita enemmän*. Äidin mukaan Siiri osaa kuitenkin tarvittaessa olla myös suorapuheinen, ainakin kotioloissa. Äiti uskoo mukautuvaisuuden olevan osasy siihen, että Siiri on menestynyt töissä. Häneen ollaan oltu tyytyväisiä.

Nykyinen työpaikka on Siirin mielestä hyvä, vaikka edellinen paikka miellyttikin ehkä enemmän. Siiri kuvailee nykyisen työympäristönsä olevan hieman sokkeloinen. Edellisessä työpaikassa oli helpompi kulkea ilman pelkoa eksymisestä. Työtehtävät olivat myös mukavampia. Silloin työhön kuului muun muassa astianpesukoneen tyhjentämistä ja erilaisten tavaroiden puhdistamista.

Siihen, onko työnteko vaikuttanut Siirin itsenäistymiseen, äiti ei oikein osaa ensin vastata. Siirin ja äidin puheissa korostuu työntekoa enemmän Siirin itsenäisen asumisen merkitys Siirille itselleen ja koko perheelle. Hetken mietittyään äiti toteaa Siirin oppineen työssä käymisen myötä liikkumaan itsenäisemmin kaupungilla. Hän on oppinut paremmin hahmottamaan, missä on kirjasto, miten mennään uimahalliin ja niin edelleen. Siiri on samaa mieltä.

Jäämää linja-autost pois.

Siirin työn tekemisen merkityksellisyyden äiti näkee Siirin kannalta ennen kaikkea sosiaalisten suhteiden, mielekkään toiminnan ja päivän rytmittymisen kautta. Ilman työtä päivät kävisivät todennäköisesti pitkäksi ja yksinäisyys alkaisi vaivata. Äiti uskoo, että mielekäs toiminta on tärkeää, jotta päivät kuluvat paremmin.

Onhan työ tietysti tuonut jotain rytmiä päivään. Toissa kesänä ei ollut kuin kirjasto ja kotona pyöriminen.

Toisaalta äiti tuo esiin myös arjen taitoihin liittyviä asioita, joita työssä käyminen opettaa. Ilman työtä Siirin arki näyttäisi äidin silmissä toisenlaiselta.

Se olisi varmaan syömistä kaiken aikaa. Siinä samalla oppii, että täytyy ostaa tiettyjä asioita, mitä tarvitsee.

Siiri kuvaa itselleen merkityksellisiä asioita työnteossa konkreettisoin esimerkein. Hänen puheessaan korostuvat merkityksellisinä järjestelyyn liittyvät tehtävät.

Tykkäsin olla kaupassa töissä. Oli mukavaa laittaa uusia tavaroita vanhojen taakse ja tavaroita eteen.

Työssäni on parasta vessojen siivous. Tykkään vaihtaa vessaan paperit.

Nykyisestä avotyötoiminnasta Siirille maksetaan työosuusrahaa yksi euro tunnilta. Samoin edellisestä työstä maksettiin pientä korvausta, joka äidin muistin mukaan oli lähinnä nimellinen. Äidin mielestä Siirin saama korvaus tehdystä työstä on liian pieni.

Siiri saa tästä pikkuisen palkkaa. Mielestäni voisi saada enemmän kuin kymppin päivässä. Se on aika mitätön summa, ei kympillä saa mitään tänä päivänä.

Siiriä raha-asiat eivät huoleta.

Mielestäni minulla on aika hyvä palkka. En osaa sanoa, kävisinkö täällä töissä, jos en saisi tästä lainkaan rahaa. En ole ajatellut asiaa.

Tulevaisuudessa Siiri toivoisi ehkä voivansa tehdä työtä edellisessä työpaikassaan. Asia pitäisi vain ottaa työvalmentajan kanssa puheeksi. Kuitenkin myös työeläintenhoitajana tai keittiöapulaisena voisi olla mukavaa. Äiti puolestaan toivoisi Siirin työllistyvän palkkatyöhön, mutta ei oikein tiedä, olisiko se mahdollista. Kaupoissa äiti on nähnyt erilailla kehitysvammaisia töissä, mutta ajattelee heidän ehkä olevan *paremmin pärjääviä* kuin Siiri.

Toivoisin, että Siiri pääsisi joskus palkkatöihin. Vaikka olisi sitten lyhyempiä työpäiviä. Tietenkin sairaus tulee vastaan siten, että häntä täytyy opettaa muita pidempään. Se mietityttää, että otetaanko häntä.

7.3 Työn merkitys Rikulle

<p>Riku</p> <p>Alle 35-vuotias</p> <p>Palkkatyössä, tehtäviin kuuluu erilaisia keittiötöitä</p> <p>Koulutukseltaan palveluapulainen</p> <p>Asuu yksin kerrostaloasunnossa</p> <p>Perheeseen kuuluu äiti, isä ja sisko</p> <p>Ensimmäinen haastattelu toteutui Rikun työpaikalla ja yhteishaastattelu Rikun kotona</p>
--

Riku on opiskellut ammattikoulussa ja hän on koulutukseltaan palveluapulainen. Riku tekee palkkatyötä keittiössä viitenä päivänä viikossa, kuusi tuntia päivässä. Jo pienestä pitäen Riku on ollut kiinnostunut kokkiohjelmista ja niistä hän kertoo saaneensa innostuksen keittiöalaa kohtaan. Ammattikoulussa hän aloitti kiinteistöhuoltoapuolella, mutta vaihtoi pian itseään enemmän kiinnostavalle palveluapulaisen linjalle.

Nykyinen työpaikka on Rikulle erittäin mieluinen. Ennen kaikkea työ merkitsee hänelle mielekästä toimintaa. Jo ajatuskin työpaikan menettämisestä saa Rikun kyyneliin.

Elämä ilman tätä työtä olisi hankalaa. Tämän työn saaminen on ollut lottovoitto. ... Ei tarvitse olla kotona päivät pitkät ja on tekemistä.

Rikun työllistyminen nykyiseen tehtäväänsä alkoi liki yksitoista vuotta sitten ammattikoulun työharjoittelusta. Työkaverit ottivat Rikun tuolloin erittäin hyvin vastaan ja hän viihtyi työharjoittelussa niin hyvin, että kysyi mahdollisuutta työllistyä

samaan paikkaan. Seurasi seitsemän vuotta avotyötoimintaa. Ajan mittaan alettiin puhua palkkatyön mahdollisuudesta. Rikun ei tarvinnut epäröidä vastaustaan.

Työharjoittelun jälkeen siirryin tänne avotöihin. Avotöitä tein seitsemän vuotta. Vammaispalvelun kautta kysyttiin sitten haluanko aloittaa palkkatyön. Tiesin heti, että haluan!

Viimeiset kaksi vuotta Riku on saanut tehdä palkkatyötä. Hän kuvaa olevansa nyt *samalla tasolla muiden kanssa*. Se merkitsee Rikulle tasa-arvoa: *Saan saman verran palkkaa kuin muutkin*. Työnantaja saa palkkatukea ja maksaa Rikulle kolmelta tunnilta normaalin palkan. Rahat on kuitenkin laskettava tarkkaan, jotta kansaneläkettä ei otettaisi pois. Vaikka Riku viihtyy erinomaisesti työssään, on rahalla silti tärkeä merkitys. Rikulla on selkeä vastaus siihen, tekisikö hän nykyistä työtään, jos ei saisi siitä palkkaa: *En varmasti*.

Äiti nostaa esille kehitysvammaisten työllistymisen yhteiskunnallisen ja sosiaalisen puolen: Työnteko on parempi vaihtoehto kuin tukien varassa eläminen. Äidin mielestä kuitenkin korvaus työtoiminnasta on liian pieni. Riku ehti tekemään kahdeksan vuoden ajan työtä nykyisessä työpaikassaan ansaiten euron tunnissa, 120 euroa kuukaudessa. Äiti kysyykin, kuinka moni tämän päivän nuorista lähtisi eurolla tunti tekemään töitä keittiöön kuudeksi tunniksi.

Riku on aina aamulla ensimmäisenä työpaikalla ja työpäivän päätyttyä häntä saa toisinaan kehottaa lähtemään kotiin. Riku suoriutuu monista työtehtävistä jo itsenäisesti. Rikun työmoraali on korkealla, eikä hän esimerkiksi ole koskaan myöhästynyt töistä. Välillä työt imaisevat Rikun mukaansa niin, että työtoverit joutuvat muistuttamaan häntä tauon pitämisestä. Äiti täydentää, että Riku tuntuu tekevän töitä joskus kahdenkin edestä.

Riku seuraa ahkerasti uutisia ja hänelle on tärkeää saada jutella päivän aikana työtovereiden kanssa esimerkiksi ajankohtaisista tapahtumista maailmalla. Vaikeaa töissä on silloin, kun on kiirettä. Riku herkistyy kuvaillessaan, kuinka joskus työkaverit eivät ehdi juttelemaan, ilmapiiri on kireä ja työt kasaantuvat. Silloin Riku yrittää pysyä poissa tieltä ja tehdä kaikki työt itsenäisesti. Työkaverit onneksi usein huomaavat, jos Rikulla on liikaa töitä. Silloin he tulevat auttamaan. Se on

ollut Rikulle tärkeää. Riku kertoo, että hyvä työilmapiiri vaikuttaa siihen, viihtyykö hän työpaikassa.

Joskus minulle on ehdotettu, että menisin suuremmalle keittiölle töihin. Itseäni kuitenkin pelotti ajatus, jos isommassa keittiössä olisi ollut kova kiire, eikä kukaan olisi kerennyt juttelemaan. Tällaisessa hieman pienemmässä paikassa ehtii juttelemaankin.

Hyvät työkaverit ja mukavat työtehtävät ovatkin Rikun mielestä parasta työssä. Työtehtävistä hän pitää eniten pakkaamisesta. Siinä oppii lajittelemaan tavaroita oikeisiin lokeroihin. Työkaveri on aina apuna tarkistamassa lopputuloksen. Jos työpaikkaa joutuisi vaihtamaan, Riku kertoo pelkäävänsä, olisiko uudessa paikassa yhtä mukavia työkavereita.

Tässä työssä parasta on se, että saa tehdä mukavaa työtä mukavien työkavereiden kanssa.

Äidin kertoman mukaan Riku on aina ollut hyvin kiltti ja tarvinnut pienenä paljon apua kehitysvammaisuuteensa liittyen. Nyt aikuistumisen myötä omaa, vahvaa tahtoakin on äidin mukaan alkanut löytyä. Riku itse kuvailee itseään rauhalliseksi ja huumorintajuiseksi. Työntekijänä hän kertoo olevansa ahkera, tarkka ja työkavereidensa suosiossa. Rikusta huomaa, että hän on ylpeä omasta osaamisestaan.

Työntekijänä olen ahkera ja pidetty. Paljon olen saanut kiitosta siitä, kun saan paljon astioita paikoilleen ja ne ovat hyvässä järjestyksessä.

Äiti täydentää, että Rikun ahkeruus on varmasti osaltaan vaikuttanut siihen, että hän on saanut pitää työpaikkansa. Äiti toteaa Rikun osoittaneen pärjäävänsä työssään. Riku kokee saaneensa työkokemuksen myötä lisää itsevarmuutta ja joidenkin työtehtävien tekeminen on nopeutunut. Äiti toteaa myös Rikun itsetunnon parantuneen ja aikuistumisen käynnistyneen työnteon myötä. Äiti mainitsee, että Riku on kokenut itsensä hyödylliseksi saadessaan tehdä töitä. Nykyisin Riku jopa neuvoo töissä uusia työntekijöitä, mikä on tuntunut Rikusta mukavalta.

Työnteon myötä Riku on myös oppinut hoitamaan itse omia asioitaan ja kysymään tarvittaessa apua. Äiti pohtii, että tiiviistä äiti-poika-suhteesta irrottautuminen kohti itsenäisempää elämää on vaatinut työtä molemmilta. Riku on asunut itsenäisesti jo neljän vuoden ajan lähellä työpaikkaa. Äiti toteaa, että lyhyt työmatka on ollut tärkeä asia. Rikun on helppo käydä töissä, kun työmatkaa kertyy alle kaksi kilometriä.

Äiti kertoo, että kotona perheen lapsia on aina kannustettu opiskelemaan – Rikuakin kykyjensä mukaan. Myös haastattelutilanteessa äiti kehuu poikaansa useaan otteeseen ja vuorovaikutus vaikuttaa välittömältä. Koulussakin Riku sai aikoinaan kannustavaa palautetta ja tukea työllistymiseensä.

Ammattikoulu-aikaan kysyin opettajalta, pääsisinkö työtoimintakeskukseen. Opettaja sanoi suoraan, että se ei ole minun paikkani, vaan minulle etsitään työpaikka.

Kouluaikoina Riku olisi halunnut opiskelemaan tavalliselle kokkilinjalle kokopäiväisen avustajan turvin. Siihen ei kuitenkaan löytynyt rahoitusta tai tahtoa kaupungin taholta. Asia harmitti Rikua pitkään. Hän toteaa, että koulutuksen myötä ruuanlaittotaidot olisivat parantuneet ja työllistyminenkin olisi saattanut helpottua. Kehitysvammaisille ei myöskään ole keittiöpuolen jatkolinjoja Etelä-Karjalan alueella, ja matkustamisen sujuminen on mietityttänyt äitiä.

Tällä hetkellä Riku ei kuitenkaan harkitse jatkokouluttautumista, mikäli nykyinen työpaikka säilyy. Se puolestaan riippuu osaltaan siitä, myöntääkö valtio työllistämiseen tukea jatkossa. Kävi miten kävi, oman alan töiden tekeminen palkkasuhteessa on joka tapauksessa Rikun tulevaisuuden haaveissa.

Toivoisin olevani viiden vuoden päästä nykyisessä työpaikassani töissä. Pääasia kuitenkin, että saisin olla palkkatöissä. Ruuanlaittopuoli on minun juttuni, en menisi rakennuksille.

8 Pohdinta

Tätä opinnäytetyötä tehdessä olemme oppineet paljon pitkän projektin läpi viemisestä ja yhteistyön tekemisestä sekä toistemme että yhteistyötahojen kanssa.

Olemme syventäneet tietämystämme kehitysvammaisten oikeuksista ja asemasta yhteiskunnassa sekä yhteiskunnallisen aseman parannuskohdista. Opimme lisää Nelsonin teoriasta ja varsinkin merkityksen käsitteen moniulotteisuudesta.

8.1 Tulosten pohdintaa

Opinnäytetyömme tehtävänä oli kertoa, millaiset asiat työssä voivat muodostaa merkityksellisyyden kokemuksen kehitysvammaiselle nuorelle. Tehtävä toteutui mielestämme hyvin. Haastatteluissa saimme kuulla nuorten kokemuksia ja näkemyksiä oman työnsä merkityksestä heille itselleen. Saimme selville konkreettisia asioita, jotka voivat työssä muodostaa merkityksellisyyden kokemuksia nuorelle kehitysvammaiselle. Merkityksellisyys muodostui haastattelujen perusteella tiedonantajille hyvin monenlaisista asioista. Tämä vahvisti Nelsonin määritelmää merkityksestä toiminnan muodon yksilöllisenä tulkintaprosessina. Eija Leiviskän näkemykset loivat osaltaan runkoa haastattelujen teemoihin.

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kuvata kehitysvammaisten nuorten yksilöllisiä näkemyksiä työn merkityksestä huomioiden myös vanhempien näkökulma. Erilliset kuvailut kertoivat mielestämme hyvin ja nuorten tarinat ja työn merkityksen heille. Vuorovaikutus vanhemman kanssa syvensi kuvailuja. Yhteishaastatteluissa saimme vanhemmilta laajempaa näkökulmaa yhteiskunnallisesta osallistumisesta ja oikeudesta palkkaan tehdystä työstä.

Sillä, että kaikkien nuorten aikuisten vanhemmista tiedonantajaksi valikoitui juuri äiti, oli todennäköisesti vaikutusta tuloksiin. Äidit ovat esimerkiksi saattaneet olla perheessä isää huolehtivaisempia, mikä on voinut näkyä äitien suhtautumisessa lapseensa myös haastattelutilanteessa ja heijastua lopulta siihen, millaisia asioita nuori on kertonut oman työnsä merkityksestä yhteishaastatteluissa. On myös mahdollista, että yhteishaastatteluissa äitien kanssa painottuivat eri teemat, kuin mitkä isien kanssa olisivat painottuneet. Vanhemman asenteilla ja toisaalta tietämyksellä voi oletettavasti olla vaikutusta myös siihen, miten nuori näkee omat mahdollisuutensa edetä työelämässä.

Valitsemamme teorit toimivat työssämme hyvin. Nelsonin määritelmä merkityksestä oli pohjana haastattelujen teemojen muodostamisessa. Teoria soveltui hyvin myös tulosten tulkintaan. Eija Leiviskän näkemykset työn merkityksestä auttoivat meitä syventämään näkökulmiamme työhön liittyvistä monista eri elementeistä. Leiviskä ei kuitenkaan ole työn merkityksellisyyden lähteitä tutkiessaan huomionnut erityisryhmiä, joten hänen teoriansa ei soveltunut käytettäväksi sellaisenaan työssämme. Yksinkertaistimme paljon kirjassa olleita työn merkityksellisyyden lähteiden ajoittain korkealentoisiakin kuvailuja. Kaikki Leiviskän käsittelemät työn merkityksellisyyden lähteet eivät nousseet tärkeiksi haastatteluisamme.

Työntekijöinä kaikki haasteltavat kuvailivat itseään rauhallisiksi. Erityisesti kahden nuoren kohdalla korostui järjestelmällisyys ja halu tehdä työtä, johon sisältyy rutiineja. Nelsonin teoriassa nämä ominaisuudet kuvaavat tiedonantajien kehityksellistä rakennetta, jotka vaikuttavat merkityksen yksilölliseen tulkintaan (Nelson 1988, 636). Kaikille haastatteluille nuorille työkaverit olivat tärkeitä. Yksi syy tulla töihin oli, että pääsi näkemään työkavereita, joita nuoret eivät vapaa-aikanaan tavanneet. Yhdelle nuorista vahvimpia merkityksen tuojia työssä oli hyvä ja keskusteleva työilmapiiri.

Leiviskän teorian mukaan työ merkitsee ihmiselle muun muassa itsenäisyyttä (Leiviskä 2011, 115). Työn tekeminen oli lisännyt kaikkien nuorien kykyä pärjätä itsenäisemmin omassa elämässään. Nuoret olivat esimerkiksi saaneet lisää rohkeutta hoitaa omia asioitaan työssä ja vapaa-ajallaan sekä liikkumaan itsenäisemmin. Omilleen muuttaminen ja yksin asuminen olivat olleet kaikille tiedonantajille käännekohta itsenäistymisessä.

Leiviskä puhui kirjassaan arjen ja työn tasapainosta (Leiviskä 2011, 151). Työ toi kaikille tiedonantajina toimineille nuorille elämään rutiinia ja hyvää rytmitystä arkeen. Erityisesti vanhemmat uskoivat, että ilman työtä nuorten päivät olisivat toimettomia ja pitkiä. Yksi nuorista koki, että voisi tehdä töitä päivässä enemmänkin. Muut nuoret kokivat arjen ja työn olevan hyvässä tasapainossa.

Esimiehen merkitys työssä oli kaikille melko vähäinen. Kaikki nuoret kokivat esimiehensä mukaviksi, mutta esimiehen vaihtumisella ei koettu olevan suurta merkitystä eikä herättänyt paljoa keskustelua nuorissa. Kaikki tiedonantajat kokivat olevansa töissä ja mieluisissa tehtävissä. Yksi nuorista jätti tulkinnan varaiseksi sen, haluaisiko hän vaihtaa työpaikkaa tai ammattialaa kokonaan. Kaksi muuta nuorta olivat hyvin sitoutuneita omaan työhönsä, eikä työpaikan vaihtaminen tulisi kysymykseenkään. Leiviskän teoriassa esiin nostettu johtaminen ei siis noussut tärkeäksi merkityksellisyyden lähteeksi haastatteluilla nuorilla.

Kaikkia vanhempia puhutti työstä saadun korvauksen määrästä. Vanhemmat kokivat, että nuoret tekivät työtä, josta he ansaitsisivat oikeaa palkkaa. Kenellekään vanhemmista ei ollut aikoinaan itsestään selvää, että heidän lapsensa tulisivat joskus olemaan kykeneviä tekemään työtä kehitysvammaisuuden tuoman erityisyyden takia. Kahden perheen arvoissa korostui työntekoa merkityksellisenä osana elämää. Nuoria oli kannustettu opiskeluun ja työntekoon omien kykyjensä mukaan. Nämä nuoret myös löysivät runsaasti merkityksiä omalle työlleen.

Yksilöhaastatteluissa esiin nousseet työn merkitykset syvenivät vuorovaikutuksessa vanhemman ja nuoren välisessä yhteishaastattelussa. Vanhemmat taustoittivat asioita ja toivat laajempaa käsitystä jo nuoren kanssa keskustelluista teemoista. Esimerkiksi vanhempi osasi kertoa tarkemmin nuoren lapsuudesta ja perheen historiasta. Jokaisella perheellä oli oma historiansa, joka näyttäytyi esimerkiksi erilaisena suhtautumisena työntekoon. Perheen korkea työmoraali saattoi vaikuttaa positiivisesti siihen, kuinka merkityksellisenä nuori koki nykyisen työnsä. Vanhemmat toivat lisäksi esiin työntekoa merkityksellisenä kehitysvammaisten osallisuuteen paitsi yksilön, myös yhteiskunnan näkökulmasta.

Yhteishaastattelut tapahtuivat jokaisen nuoren kohdalla eri paikassa ja tämä on saattanut vaikuttaa tuloksiin. Ympäristö on saattanut vaikuttaa haastateltavien tilanteeseen orientoitumiseen ja tilanteessa rentoutumiseen. Kotiympäristössä haastateltavat saattoivat kokea oman olonsa rennommaksi, kun taas työpaikalla tunnelma saattoi muodostua virallisemmaksi ja muodollisemmaksi.

Henkilökohtaisen kokemuksen ja merkityksen selvittäminen ei varmasti koskaan ole ulkopuoliselle helppoa. Oman työn merkityksen kuvaileminen olisi haastava

tehtävä kenelle tahansa. Meille erityisesti haastetta toi se, että tiedonantajiemme kognitiiviset kyvyt vaihtelivat. Jouduimme tulkitsemaan, mitkä vastauksista liittyivät puutteelliseen kognitioon ja mitkä olivat tiedonantajan todellisia mielipiteitä. Esimerkiksi henkilön kertoessa *Minulla on hyvä palkka* mietimme, oliko tiedonantaja ymmärtänyt rahan arvon. Kertoiko vastaus tiedonantajan tyytyväisyydestä saamaansa työosuusrahan määrään vai rahan vähäisestä merkityksestä hänen työssään? Toisaalta pienistä sanoista ja eleistä, esimerkiksi liikutuksesta, pysytimme tulkitsemaan merkityksiä.

8.2 Toteutuksen pohdintaa

Kehitysvammaisten henkilöiden haastattelemisen osoittautui varsin haasteelliseksi tehtäväksi. Kaikki haastattelut sujuivat mielestämme kuitenkin pääpiirteissään hyvin ja onnistuimme mielestämme suurimassa osassa haastatteluja luomaan hyvän ja luontevan tunnelman. Haastattelijoina olimme aluksi epävarmoja, mutta haastattelujen edetessä saimme lisää itsevarmuutta. Yksilöhaastatteluissa emme aina saaneet tarpeeksi kattavia vastauksia kaikista teemoista. Otimme kuitenkin aina opiksemme ja teimme täydentäviä kysymyksiä yhteishaastatteluissa.

Yhteishaastatteluissa meitä jännitti jonkin verran, saammeko korostettua tarpeeksi nuoren omaa kokemusta työn merkityksestä. Joidenkin tiedonantajien äidit olivat enemmän äänessä kuin toisten. Joidenkin kohdalla oli ajoittain haastavaa tulkita, mikä lopulta on äidin ja mikä nuoren näkemystä. Pääasiallisesti yhteishaastattelut sujuivat hyvässä hengessä ja kaikki tiedonantajat saivat puheenvuoron. Havaitimme, että äidin ja nuoren yhteishaastattelu oli ehdottoman tärkeä sekä nuoren omien kertomusten täydentäjänä että perheen näkökulman esille saamisen kannalta. Näistä havainnoista olimme yllättyneitä, sillä etukäteen meidän oli vaikeaa hahmottaa vanhemman roolia kehitysvammaisen nuoren henkilökohtaisen työn merkityksen selvittämisessä.

Koemme, että teemahaastattelu oli oikea valinta haastattelun muodoksi, sillä merkitykset ovat aina henkilökohtaisia näkemyksiä ja kokemuksia. Strukturoidut kysymykset olisivat varmasti jättäneet keskusteluun nousseita oleellisia merkityksiä pois. Jouduimme kuitenkin muotoilemaan teemoista haastattelutilanteessa varsin täsmällisiä kysymyksiä, jotta tiedonantajat ymmärsivät, mitä tarkoitimme.

Teemojen löyhä rakenne loi riskin, etteivät tiedonantajat kognitiivisen tasonsa vuoksi välttämättä ymmärtäisi teemojen laajuutta tai abstraktiutta. Tätä riskiä pyrimme hallitsemaan käymällä yhdessä läpi teemojemme vaikeita käsitteitä (esimerkiksi työmoraali) ennen haastatteluja. Itse haastattelutilanteissa pyrimme selittämään vaikeat ja abstraktit sanat mahdollisimman ymmärrettävästi. Teemoista laaditut täsmälliset kysymykset saattoivat vaikuttaa hieman työn luotettavuuteen. Tätä olisimme mahdollisesti voineet välttää, mikäli käytettävissämme olisi ollut enemmän aikaa tutustua tiedonantajiin ja antaa lähtötietoja tulevien haastatteluiden sisällöstä ja kulusta.

Videointi osoittautui hyväksi avuksi ilmeiden ja eleiden tulkinnassa ja merkitysten löytämisessä. Teknisistä ongelmista johtuen kaikki haastattelut eivät kuitenkaan tallentuneet kokonaan videolle. Lisäksi yksi vanhempi ei antanut kuvauslupaa. Tämä saattoi vaikuttaa työn luotettavuuteen vähäisesti. Kommunikoinnin apuvälineitä emme käyttäneet, koska kukaan tiedonantajista ei tietojemme mukaan niitä säännöllisesti käyttänyt arjessaan. Jälkikäteen mietimme, olisiko niistä ehkä joidenkin tiedonantajien kohdalla ollut hyötyä. Toisaalta aika olisi ollut rajallinen niiden käytön opetteluun ja opettamiseen.

Opinnäytetyön toteuttamisessa oli useita riskejä. Tiedonantajien kohdalla riskinä oli, että he saattaisivat keskeyttää osallistumisensa opinnäytetyöhön. Onneksemme kaikki tiedonantajat osallistuivat työmme kaikkiin vaiheisiin. Tulosten luotettavuuden riskitekijänä oli tekijöiden kokemattomuus haastattelijoina. Tämä saattoi näkyä johdatteluna kysymyksissä. Tätä pyrimme välttämään tarkkailemalla itseämme sekä toisiamme haastattelutilanteissa. Tarvittaessa korjasimme toisiamme tekemiä johdattelevia kysymyksiä. Yhteishaastatteluissa riskeinä olivat, että vanhempi puhuisi nuoren puolesta tai pyrkisi johdattelemaan keskustelua. Riskiä vältettiin painottamalla haastateltaessa nuorten näkökulmaa ja tarvittaessa kysyimme nuoren mielipidettä vanhemman vastauksiin.

Kehitysvammaliiton kampanjointi kehitysvammaisten ihmisten palkkatöihin pääsemisen edistämiseksi ja KIT-hankkeessa mukana olo vaikuttivat näkemyksiimme ja oletuksiimme ennen aineistonkeruun aloittamista. Oletimme, että kaikki nuoret haaveilisivat pääsystä palkkatyöhön. Tämän työn myötä saimme huomata, että myös muut työmuodot voivat olla tekijälleen merkityksiä tuottavia ja

sellaisinaan tyydyttäviä. Tärkeintä on, että oikea ihminen on oikeassa tehtävässä. Nelsonin teorian mukaisesti ihminen itse ja hänen elämänsä vaikuttaa hänen kokemaansa merkitykseen toiminnassa.

Eräs nuorten vanhemmista ihmetteli, miten opinnäytetyömme aihe liittyy toimintaterapiaan. Kysymys pyöri myös meidän mielissämme tätä työtä tehdessämme ja palasimme aina uudestaan pohtimaan merkityksen käsitettä. Toimintaterapia voi olla perinteisen terapiatyön lisäksi myös yhteiskunnallista vaikuttamista ja toiminnallisen oikeudenmukaisuuden puolustamista. Toimintaterapeutti on kiinnostunut yksilöiden mahdollisuuksista elää hyvää elämää ja osallistua itselleen merkitykselliseen toimintaan, esimerkiksi työn tekoon. Koemme onnistuneemme tuomaan toimintaterapeutista näkökulmaa Kehitysvammaliiton KIT-hankkeeseen.

8.3 Jatkotutkimusaiheet

Hyvänä lisänä tähän työhön olisi haastatella nuoren ja vanhemman lisäksi myös työnantajia. Näin saataisiin uusia, täydentäviä näkökulmia nuoren työn merkitykseen työpaikan edustajien taholta. Jatkotutkimusta voisi tehdä yhtäläillä joistakin esiin nousseista aiheista tarkemmin, kuten esimerkiksi työkavereiden tai rahan merkityksestä työssä.

Kuviot

Kuvio 1. Toiminnan dynamiikka, s. 14

Kuvio 2. Työn merkityksellisyyden lähteet, s. 16

Kuvio 3. Aineiston analysoinnin vaiheet, s. 23

Lähteet

Eduskunta 2016. Vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ratifiointi. https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/vammaisten-oikeuksien-yleissopimuksen-ratifiointi.aspx. Luettu 9.8.2016.

Eriksson, S. 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot. Vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Hakala, K. 2015. "Kyllä ihmisoikeuksissa olis parantamisen varaa!" Itsenäisen elämän haasteita vammaispalveluissa. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Hautala, T., Hämäläinen, T., Mäkelä, L. & Rusi-Pyykkönen, M. 2013. Toiminnan voimaa. Toimintaterapia käytännössä. Helsinki: Edita.

Heikkilä, T. 2010. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.

Kairi, T., Nummelin, T. & Teittinen, A. 2010. Työtoiminnan käytäntö ja kokemus. Kriittisiä arvioita kehitysvammaisille ja mielenterveyskuntoutujille järjestettävästä työtoiminnasta. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Kela 2015. Kansaneläkelaitos. Henkilöstöasiakkaat. Eläkeläiset. http://www.kela.fi/tyokyvyttomyyselake_maara. Luettu 28.6.2016.

Kehitysvammaliitto 2015. Tietoa liitosta. Kehitysvammaisuus. <http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/tietoa-liitosta/kehitysvammaisuus/>. Luettu 6.5.2015.

Kehitysvammaliitto 2016a. Tietoa liitosta. <http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/tietoa-liitosta/>. Luettu 1.8.2016.

Kehitysvammaliitto 2016b. Tutkimushankkeet. Kehitysvammaiset ihmiset töihin. <http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/tutkimus/tutkimushankkeet/kehitysvammaiset-ihmiset-toihin/>. Luettu 8.8.2016.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2012. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.

Leiviskä, E. 2011. Työ täynnä elämää. Työn merkityksellisyyden seitsemän lähdettä. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Nelson, D.L. 1988. Occupation; Form and Performance. The American Journal of Occupational Therapy. 42 (10). 633-641.

Nygård, T. 1998. Erilaisuuden historia. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Stadnyk, R.L., Townsend, E.A. & Wilcock, A.A. 2011. Occupational justice. Teoksessa Christiansen, C.H & Townsend, E.A. Introduction to Occupation The Art and Science of Living. London: Pearson Education, 329-358..

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

Suomen YK-liitto 2014. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Helsinki: Suomen YK-liitto.

Tilastokeskus 2015. <https://www.stat.fi/virsta/tkeruu/04/03/>. Luettu: 5.9.2015.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

THL 2015. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Vammaispalvelujen käsikirja. Päivätoiminta. <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/paivatoiminta>. Luettu 8.8.2016.

Varanka, M. & Saarinen, J. (toim.). 2012. Avotyötoiminnasta Palkkatyöhön. Opas työnantajille ja työyhteisöille. Helsinki: VATES-säätiö.

Vehmas, S. 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.

Vesala, H., Klem, S. & Ahlstén, M. 2015. Kehitysvammaisten ihmisten työllisyystilanne 2013 – 2014. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Vernerit 2014a. Kehitysvammaliiton verkkopalvelu. Työ. Työtoiminta. <http://verneri.net/yleis/tyotoiminta>. Luettu 6.5.2015.

Vernerit 2014b. Kehitysvammaliiton verkkopalvelu. Työ. Avotyö. <http://verneri.net/yleis/avotyotoiminta>. Luettu 6.5.2015.

Whiteford, G. 2000. Occupational deprivation: Global challenge in the new millennium. *British Journal of Occupational Therapy* 63(5), 200 – 204.

Haastattelujen teemat

1. Työntekijä

- Haasteltavan taustoja, minkälainen työntekijä olet, vahvuudet ja heikkoudet, työmoraali

2. Työn tekeminen

- työn tehtävät, haasteet työssä, parasta työssä, työpaikka

3. Itseluottamus ja itsenäisyys

- itsenäiset tehtävät, työn vaikutus itsetuntoon ja itsenäistymiseen, vanhempien näkökulma

4. Sosiaaliset suhteet

- Työkaverit, yhteisöllisyys, työilmapiiri

5. Työhönvalmentaja, esimies ja omaan työhön vaikuttamisen mahdollisuus

- Suhteet työhönvalmentajaan, esimieheen, niiden vaikutus työn merkitykseen, vaikuttaminen omaan työhön ja sen näkyminen omassa motivaatiossa

6. Arjen ja työn tasapaino

- Työn sopiva määrä, onko arjen rytmi hyvä, onko työllä merkitystä arjen rytmittymiseen

7. Työn mielekkyys ja motivaatio

- Työn sopivuus itselle, mikä motivoi työn tekoon

Saatekirje

Hei!

Olemme kaksi toimintaterapeuttiopiskelijaa Saimaan ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyömme kehitysvammaisten nuorten työn merkityksen kokeuksista. Haluamme tietää, miksi sinun työsi on sinulle tärkeää.

Kun osallistut tähän työhön, sinua haastatellaan kaksi kertaa.

Ensimmäinen haastattelu tapahtuu työpaikallasi. Tulemme käymään ja sinä voit esitellä meille paikkoja. Sen jälkeen haastattelemme sinua kahden kesken.

Toinen haastattelu tapahtuu valitsemissasi paikassa, esimerkiksi omassa kodissasi. Toiseen haastatteluun osallistuu myös toinen vanhemmistasi. Haastattelemme myös häntä. Vanhemmaltasi kysymme, miten sinun työn tekemisesi on vaikuttanut perheeseesi.

Kaikki haastattelut tallennetaan videokameralla ja äänityslaitteella. Kerätyt tallenteet tuhoataan niiden analysoinnin jälkeen.

Haastatteluista saadut tiedot tulevat työhön nimettöminä. Sinua ei voida tunnistaa tiedoista.

Osallistuminen työhön on vapaaehtoista. Sinä voit keskeyttää osallistumisesi missä vaiheessa tahansa.

Haastatteluista saatuja tietoja käytetään mahdollisesti jatkotutkimuksiin.

Huom työnantaja! Toivoisimme, että järjestätte rauhallisen ja suljetun tilan haastattelua varten.

Ystävällisin terveisin

Maija Surkka

Toimintaterapiaopiskelija

Tiina Klar

Toimintaterapiaopiskelija

Suostumuslomake

”Työn merkitys kehitysvammaisen nuoren elämässä”

Opinnäytetyön haastatteluihin osallistuminen

Maija Surkka ja Tiina Klar – Saimaan ammattikorkeakoulu

Saimaan ammattikorkeakoulun toimintaterapiaopiskelijat Maija Surkka ja Tiina Klar saavat haastatella minua ja käyttää haastatteluista saatuja tietoja opinnäytetyössään. Annan luvan myös Kehitysvammaliitolle käyttää kerättyä materiaalia jatkotutkimuksiin.

Annan Maija Surkalle ja Tiina Klarille luvan tallentaa haastattelut kirjallisin muistiinpainoin, äänittämällä ja videoimalla. Kerätyt tiedot käsitellään luottamuksellisesti. Yksittäistä henkilöä ei pysty tunnistamaan opinnäytetyöstä.

Olen tietoinen, että minulla on oikeus keskeyttää osallistumiseni opinnäytetyöhön missä vaiheessa tahansa.

Huomioitavaa

Nimi

Päivämäärä

Allekirjoitus ja nimenselvennys
